

Tiina Eskola & Kiia Holkko

YHDESSÄ VAI ERIKSEEN?

Keskustelu tyttöjen ja poikien yhteis- ja erilliskoulutuksesta Opettajain lehdessä vuosina 1906–1928

TIIVISTELMÄ

Tiina Eskola & Kiia Holkko: YHDESSÄ VAI ERIKSEEN? Keskustelu tyttöjen ja poikien yhteis- ja erilliskoulutuksesta Opettajain lehdessä vuosina 1906–1928.

Kandidaatintutkielma
Tampereen yliopisto
Historian tutkinto-ohjelma
Lokakuu 2019

Tässä tutkimuksessa tutkittiin tyttöjen ja poikien yhteis- ja erilliskoulutuksesta käytyä keskustelua Opettajain lehdessä vuosina 1906–1928. Tutkimuksen painopisteenä oli tutkia millaisin argumentein tyttöjen ja poikien yhteis- ja erilliskoulutusta perusteltiin. Näinä vuosina Suomessa oli käytössä rinnakkaiskoulujärjestelmä, jolloin tärkeimpänä opetuksen väylänä toimi usein kansakoulu tai oppikoulu. Jotkin näistä kouluista tai niiden sisällä olevista luokista oli tarkoitettu ainoastaan tytöille tai pojille, jolloin puhuttiin erilliskouluista tai -luokista. Myös yhteisopetuksessa tietyt oppiaineet saatettiin järjestää sukupuolen mukaan eroteltuna erikoisopetuksena. Tyttöjen ja poikien yhteisopetus alkoi yleistyä räjähdysmäisesti 1900-luvulta alkaen ja huipentuen 1960-luvulle, jolloin peruskoulu-uudistuksen myötä yhteiskoulu vähitellen syrjäytti erillisopetuksen. Tämä muutos luonnollisesti lisäsi keskustelua yhteis- ja erilliskoulutuksen hyödyistä ja haitoista. Koulutusta koskevaa keskustelua syntyi paljon myös muun muassa vuonna 1921 voimaan tulleen oppivelvollisuuslain takia.

Tutkimuksen aineistona käytettiin Opettajain lehtiä vuosilta 1906–1928. Digitaaliset lehdet haettiin Kansallisarkistosta käyttämällä valittuja hakusanoja. Hakutuloksista valittiin varsinaiseksi aineistoksi ne kirjoitukset, jotka käsittelivät tyttöjen ja poikien erillis- tai yhteiskoulutusta. Aineistoa analysoitiin sisällönanalyysin teoriaa hyödyntäen. Lukukertojen myötä aineiston pohjalta muodostettiin lopulta seitsemän teemaa, joita ovat *sukupuoleen kohdistuvat odotukset, sukupuolten väliset erot, sukupuolen mukainen opetus, myönteiset ja kielteiset vaikutukset vastakkaiseen sukupuoleen, naisellisen ja miehisen ohjauksen tarve, resurssit ja säästöt sekä aiemmat kokemukset ja auktoriteetti*.

Aineistossa esiintyi monipuolisesti argumentteja yhteis- ja erillisopetuksen puolesta ja vastaan. Aineistosta huomattiin, että molempia opetusmuotoja tuettiin melko tasaisesti. Lisäksi eri teemat painottuivat eri opetusmuotoja koskevissa perusteluissa. Tuloksia ja tehtyjä tulkintoja pohdittiin myös oppihistoriallisiin lähtökohtiin ja erityisesti sukupuoliin liittyviä odotuksia koskevaan tutkimukseen verraten.

Avainsanat: Erillisopetus, yhteisopetus, yhtenäisopetus, erilliskoulu, yhteiskoulu, tyttökoulu, poikakoulu, tyttöluokka, poikaluokka, erikoisopetus, sukupuoli

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -ohjelmalla.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	4
2	TYTTÖJEN JA POIKIEN KOULUTUS	6
2.1	KOULUJÄRJESTELMÄN RAKENNE VUODEN 1866 KANSAKOULUASETUKSESTA 1960-LUVUN PERUSKOULU-UUDISTUKSEEN	6
2.2	TYTTÖJEN JA POIKIEN YHTEIS- JA ERILLISKOULUTUS	9
2.3	ERILAISET SUKUPUOLIODOTUKSET JA -IHANTEET	12
3	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	15
3.1	TUTKIMUSONGELMA JA ALKUPERÄISLÄHTEET	15
3.2	AINEISTON ANALYYSI	15
4	TULOKSET JA NIIDEN TARKASTELU	18
4.1	SUKUPUOLEEN KOHDISTUVAT ODOTUKSET	18
4.2	SUKUPUOLTEN VÄLISET EROT	21
4.3	SUKUPUOLEN MUKAINEN OPETUS	24
4.4	MYÖNTEISET JA KIELTEISET VAIKUTUKSET VASTAKKAISEEN SUKUPUOLEEN	26
4.5	NAISELLISEN JA MIEHISEN OHJAUksen TARVE	28
4.6	RESURSSIT JA SÄÄSTÖT	31
4.7	AIEMMAT KOKEMUKSET JA AUKTORITEETTI	32
5	POHDINTA	36
5.1	TUTKIMUSTULOSTEN POHDINTAA	36
5.2	LÄHDEKRITIIKKI JA TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS	38
	LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	41
5.3	ALKUPERÄISLÄHTEET	41
5.4	TUTKIMUSKIRJALLISUUS	41

1 JOHDANTO

1900-luvun alusta lähtien julkaistua Opettajain lehteä lukiessa voi huomata, että lehdessä keskustellaan osittain samoista aiheista kuin nykyään julkaistavassa Opettaja-lehdessä. Sukupuoli on yksi vuodesta toiseen puhuttavista teemoista koulutuksesta käytävässä keskustelussa, ja ajankohtaisia aiheita siihen liittyen ovat muun muassa poikien huono koulumenestys, tyttöihin kohdistuvat suuremmat odotukset sekä sukupuolisensitiivisyys. Tulevina luokanopettajina olemme kiinnostuneita koulutuksen historiasta, koska se heijastuu monin tavoin koulutuksen kentälle tänäkin päivänä. Käytännössä monet asiat muuttuvat hitaasti, sillä vaikka koulutusta koskevassa päätöksenteossa¹ korostetaan sukupuolitietoista opetusta, todellisuudessa monet opettajat toimivat sukupuolittuneesti esimerkiksi jakaessaan oppitunnilla erilaisia työtehtäviä sukupuolen perusteella.²

Tässä tutkielmassa tutkimme, millaista keskustelua tyttöjen ja poikien yhteis- ja erilliskoulutuksesta käytiin Opettajain lehdessä noin kahdenkymmenen vuoden aikavälillä vuosina 1906–1928. Aikakausi on mielenkiintoinen, koska yhteiskoulujen suosio alkoi kasvaa 1900-luvulta lähtien. Lisäksi vuoden 1921 oppivelvollisuuslaki lisäsi keskustelua koulutukseen liittyen. On mielenkiintoista tutkia sitä, millaista keskustelua tyttöjen ja poikien yhteis- ja erilliskoulutuksesta käytiin nimenomaan silloin, kun yhteiskoulutus oli vasta yleistymässä, ja eri sukupuolien yhteistä tai erillistä opetusta kohtaan esitettiin vielä hyvin monenlaisia kannanottoja. Vaikka tuommekin tutkimukseen joissain kohdin nykyajan näkökulmaa, tämän tutkimuksen tarkoituksena ei ole kritisoida sitä, miten sukupuoli käsitettiin

¹ Esimerkiksi Opetushallituksen laatimassa Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa 2014.

² Sukupuolitietoisessa opetuksessa vältetään oppilaan sosiaalistamista hänen ulkoiseen sukupuoleensa, tunnistetaan yhteiskunnallisia ja kulttuurisia sukupuolittavia tekijöitä ja pyritään kyseenalaistamaan niitä. Opetushallitus, Ohjeita koulutuksen ja varhaiskasvatuksen järjestämiseen, Sukupuolitietoinen opetus ja ohjaus – mitä se on?

https://www.oph.fi/saadokset_ja_ohjeet/ohjeita_koulutuksen_jarjestamiseen/toiminnallinen_tasa_arvosuunnittelu_oppilaitoksissa/sukupuolitietoinen_opetus (luettu 20.5.2019).

koulutuksessa 1900-luvun alussa. On kuitenkin olemassa tutkimussuuntauksia, joissa näihin kysymyksiin voidaan puuttua kriittisemmin.

Johdannon jälkeisessä luvussa esittelemme tutkimuksemme kannalta keskeisiä tyttöjen ja poikien koulutuksen oppihistoriallisia lähtökohtia. Luku sisältää alaluvut koulujärjestelmän rakenteesta vuoden 1866 kansakouluasetuksesta 1960-luvun peruskoulu-uudistukseen, tyttöjen ja poikien yhteis- ja erilliskoulutuksesta sekä erilaisista sukupuoliodotuksista ja -ihanteista. Oppihistoriallisten lähtökohtien jälkeen tarkastelemme lyhyesti tutkimuksen toteutusta ja metodologisia lähtökohtia. Tämän jälkeen nostamme esiin tutkimusongelmamme ja kuvaamme alkuperäisaineistoa sekä sen keruuta, jonka jälkeen kerromme vielä aineiston analyysin toteutuksesta. Neljännessä pääluvussa esittelemme tutkimustulokset ja tarkastelemme niitä oppihistoriallisiin lähtökohtiin peilaten. Tutkimustulokset jakautuvat teemoihin, jollaisiksi tutkimuksessamme muodostuivat sukupuoleen kohdistuvat odotukset, sukupuolten väliset erot, sukupuolen mukainen opetus, myönteiset ja kielteiset vaikutukset vastakkaiseen sukupuoleen, naisellisen ja miehisen ohjauksen tarve, resurssit ja säästöt sekä aiemmat kokemukset ja auktoriteetti. Viimeisessä pohdintaluvussa esitämme vielä johtopäätöksiä ja mahdollisia jatkotutkimusaiheita sekä pohdimme tutkimuksen toteutusta luotettavuuden ja lähdekritiikin näkökulmista. Tutkimuksen lopusta löytyvät käyttämämme alkuperäislähteet sekä tutkimuskirjallisuus.

2 TYTTÖJEN JA POIKIEN KOULUTUS

Tässä luvussa avataan tutkimuksen oppihistoriallisia lähtökohtia sekä määritellään tutkimuksen tärkeimpiä käsitteitä. Ensimmäisessä alaluvussa käydään läpi Suomen koulujärjestelmän rakenne pääpiirteittäin vuoden 1866 kansakouluasetuksesta 1960-luvun peruskoulu-uudistukseen saakka. Yleistä kuvausta täydennetään seuraavassa alaluvussa pohtimalla tyttöjen ja poikien yhteis- ja erilliskoulutusta. Lopuksi kerrotaan ajanjakson erilaisista sukupuoli-ihanteista ja -odotuksista.

2.1 Koulujärjestelmän rakenne vuoden 1866 kansakouluasetuksesta 1960-luvun peruskoulu-uudistukseen

Suomessa oli ensimmäisten kansakoulujen perustamisesta 1960-luvun peruskoulu-uudistukseen asti käytössä rinnakkaiskoulujärjestelmä. Koulutuksen kehitystä 1800-luvun puolestavälistä 1960-luvulle on kutsuttu kansakoulun ajaksi, sillä kansakoulu oli Suomessa radikaalina pidetty uutuus, joka ajan myötä kosketti suurta osaa väestöstä. Merkittävänä valtiomiehenä toimineen J. V. Snellmanin mukaan opetus oli mukautettava eri yhteiskuntaluokkien erityistarpeisiin siten, että kansakoulut olivat rahvaan kouluja, kaupalliset ja teknillisten ammattikoulut palvelivat porvaristoa sekä oppikoulut ja yliopistot sivistivät oppineistoa.³ Kansakoulun tarkoituksena ei siis ollut säätykierron nopeuttaminen tai sosiaalisen nousun mahdollistaminen, vaan pikemminkin vallitsevan yhteiskunnallisen jaon ylläpitäminen. Kansakoulun rinnalla toimi monia koulumuotoja sisältänyt oppikoululaitos.

Vuonna 1866 annetun kansakouluasetuksen mukaan maaseudun neli- ja kaupunkien kuusivuotinen kansakoulu perustuivat koulun ulkopuolella annettuun alkuopetukseen, sillä lasten piti kouluun tullessaan hallita lukutaidon alkeet. Al-

³ Jalava 2011, 79-80.

kuopetusta saatiin kotiopetuksen ohella kirkollisissa lasten kiertokouluissa maaseudulla ja kunnallisissa alkukouluissa kaupungeissa.⁴ Kansakoulujen perustaminen oli aluksi melko hidasta erityisesti maalaiskunnissa, mutta kaupungit määrättiin jo vuonna 1871 perustamaan riittävästi kansakouluja kaikille 8-14-vuotiaille kouluun halukkaille lapsille. Maalaiskunnissa kansakoulut yleistyivät vuonna 1898 säädetyn piirijakoasetuksen myötä, joka määräsi kunnat perustamaan kouluja jokaiseen piiriin, jossa oli vähintään 30 opetukseen ilmoittautunutta lasta. Vuoteen 1906 mennessä kaikissa Suomen kunnissa oli vähintään yksi koulu.⁵

Oppikoululaitoksen toiminnan perusteista säädettiin vuonna 1872 annetussa koulujärjestyksessä, joka oli voimassa aina 1980-luvun alkuvuosiin saakka. Vuoden 1872 koulujärjestyksen mukaan oppikouluiksi laskettiin neli- tai seitsemänluokkaiset (kahdeksanvuotiset) lyseot, kaksi- tai neliluokkaiset reaalikoulut (neljännellä luokalla oli kaksivuotinen kurssi) sekä neliluokkaiset tyttökoulut (ja yksi Helsingissä toimiva seitsenluokkainen tyttöoppilaitos).⁶ Lyseot johtivat yliopistoihin, kun taas uusien reaalikoulujen tehtävänä oli oppilaiden valmentaminen käytännön elämää varten. Vuonna 1872 Helsinkiin perustettiin myös ensimmäinen reaalilyseo, josta oppilaat jatkoivat yliopistoon. Sen viidestä alemmasta luokasta muodostettiin vuonna 1891 keskikoulu, ja nimitys levisi tämän jälkeen muihinkin kouluihin.⁷

Vuonna 1883 julkaistiin asetus, joka sisälsi suomalaisia alkeisoppilaitoksia koskevia määräyksiä. Alkeisoppilaitoksiksi määriteltiin tällöin kahdeksanluokkaiset lyseot, joiden tarkoituksena oli luoda pohjaa yliopisto-opinnoille. Kahdeksanluokkaisten lyseoiden ohella puhutaan myös kaksi- ja neliluokkaisista alkeiskouluista, jotka asetuksen mukaan vastasivat lyseoitteiden alempia luokkia, ja valmistivat lukioon tai ammattikouluihin.⁸ Näistä alettiin käyttää yleisesti reaali- ja porvarikoulun nimitystä. Eri anomuksesta nämä koulut saivat 1880-luvun lopulta alkaen antaa myös tytöille varsin monipuolista opetusta, vaikka tällöin koulutus ei johtanutkaan vielä suoraan ylempään oppilaitokseen.⁹

⁴ Leino-Kaukiainen & Heikkinen 2011, 23-24.

⁵ Leino-Kaukiainen & Heikkinen 2011, 23-24.

⁶ Kiuasmaa 1982, 21.

⁷ Leinonen-Kaukiainen & Heikkinen 2011, 26.

⁸ Kiuasmaa 1982, 25.

⁹ Kiuasmaa 1982, 41.

Oppivelvollisuuslaki astui voimaan Suomessa vuonna 1921. Yleinen oppivelvollisuus tarkoitti sitä, että jokaisen suomalaisvanhempien lapsen tuli hankkia vähintään kuuden vuoden oppikursseja vastaava koulusivistys. Oppivelvollisuuden vaatimukset sai suorittaa oppikoulussa tai kansakoulussa, mutta kansakoulu oli kuitenkin pääasiallinen koulu, jossa 1930-luvun puolessavälissä kävi lähes 80 prosenttia kouluikäisistä oppikoululaisten osuuden ollessa vajaat kuusi prosenttia. Oppivelvollisuus tuli toteuttaa kaupungeissa viiden vuoden kuluessa ja maalaiskunnissa viimeistään syksyyn 1937 mennessä.¹⁰

Oppivelvollisuuslain yhteydessä kansakoulun rakennetta muutettiin. Alkuopetus sisällytettiin osaksi ”täydellistä kansakoulua” ja koulujärjestelmän kirkkoon sitonut kiertokoulu lakkautettiin. Alkuopetuksen turvaamiseksi kaikkiin kuntiin luotiin kaksiluokkaiset alakansakoulut.¹¹ Sen lisäksi ”täydelliseen kansakouluun” sisältyi nelivuotinen yläkansakoulu ja velvollisuus osallistua jatko-opetukseen kahden vuoden ajan. Supistettu eli yhdistetty yksiopettajainen kansakoulu oli sallittua perustaa koulupiiriin, jos oppilaita oli alle 30. Se kuitenkin eriarvoisti eri alueiden oppilaiden jatkokoulutusmahdollisuuksia, sillä supistettu kansakoulu ei tarjonnut riittäviä valmiuksia pyrkiä oppikouluun.¹² Koulupakko ei kuitenkaan koskenut alakansakouluja, vaan oppikurssit oli mahdollista suorittaa myös kotona tai muussa opetuksessa. Kansakoulujen rinnalla toimi myös oppikoulujen kolmi- vuotisia valmistavia kouluja vuoden 1946 lain muutoksen saakka, jonka mukaan oppivelvollisille tarkoitetuissa kouluissa tuli opettaa yhtä monta viikkotuntia ja lukuvuotta kuin vastaavalla asteella kansakoulussa.¹³

Vuonna 1957 kaksivuotinen alakansakoulu liitettiin varsinaiseen kansakouluun, josta tuli kuusiluokkainen. Samalla oppivelvollisuusikä nostettiin 16 ikävuoteen. Kansakoulun perusopetuksen jälkeen jatko-opetusta saatiin kansakoulun jatkoloukilla tai oppikouluissa, jotka tähtäsivät yleissivistykseen.¹⁴ Oppikoulun käytännöllisenä vastineena toimi peruskoulu-uudistukseen saakka kansalaiskoulu, joka opasti tyttöjä perheenemännyyteen ja naisaloille, ja poikia taas miesten ammatteihin.¹⁵ Rinnakkaiskoulujärjestelmä päättyi 1960-luvun peruskoulu-

¹⁰ Leino-Kaukiainen & Heikkinen 2011, 24-25.

¹¹ Leino-Kaukiainen & Heikkinen 2011, 24-25.

¹² Tuomaala 2011, 104.

¹³ Leino-Kaukiainen & Heikkinen 2011, 24-25.

¹⁴ Leino-Kaukiainen & Heikkinen 2011, 25-26.

¹⁵ Jauhiainen 2011, 117-118.

uudistukseen, jolla säädettiin Suomelle yhdeksänvuotinen yhteinen peruskoulu, ja jaottelu kansakoulun jatkoluokille jääviin ja oppikouluun meneviin nuoriin päättyi. Peruskoulu-uudistusta perusteltiin muun muassa yhteenkuuluvuudella ja oikeudenmukaisuudella: yhteiskunnan terveys edellytti yhdessä saatavaa perusviisyyttä, ja kaikilla lapsilla pitäisi olla samat mahdollisuudet.¹⁶

2.2 Tyttöjen ja poikien yhteis- ja erilliskoulutus

Suomessa opetusta jaettiin sekä rinnakkaiskoulujärjestelmällä että sukupuolen perusteella. Huomattava osa tytöistä ja pojista kävi kouluaan erillisissä tyttö- ja poikakouluissa niin kansa- kuin oppikoululaitoksissa, vaikka 1800-luvun lopussa yhteiskoulut, eli tyttöjen ja poikien opetus yhdessä, lisääntyivätkin.¹⁷ Tämä perustui senaatin asetukseen, jonka mukaan tytöille ja pojille perustettaisiin molemmille omat kansakoulunsa, joiden opetussuunnitelmissa olisi käytännöllisissä oppiaineissa eroja.¹⁸

Vuosina 1883-1888 perustettiin yhteensä viisi yksityistä yhteiskoulua, joista neljä perustettiin Helsinkiin ja yksi Turkuun. Lisäksi Kuopion yksityislukio muutettiin tyttöjen ja poikien reaalitykseksi ja Maarianhaminan alkeiskoululle annettiin lupa ottaa oppilaaksi myös tyttöjä.¹⁹ Ensimmäinen yhteiskoulu syntyi Helsingissä 1883, kun naiskasvatuksen edistämistä kannattaneet naiset tekivät aloitteen tyttöjen ottamisesta 1882 perustettuun Nya svenska Läroverketiin.²⁰ Ensimmäinen suomenkielinen yhteiskoulu, Helsingin suomalainen yhteiskoulu, perustettiin vuonna 1886.²¹ Seuraavalla vuosikymmenellä perustettiin erityisesti yhteiskouluja, koska varsinkaan pienissä kaupungeissa ei ollut varaa järjestää erillisopetusta. Siinä missä tyttö- ja poikakoulujen määrä pysyi tasaisen vähäisenä 1880-luvulta 1960-luvulle, yhteiskoulujen määrä kasvoi räjähdysmäisesti 1900-luvulta 1960-luvulle.²² Oppikouluissa tyttöjen osuus ylitti poikien osuuden ensimmäistä kertaa vuonna 1910 ja se pysyi yli 50 prosentissa toiseen maailmansotaan asti.²³

¹⁶ Ahonen 2003, 109, 121.

¹⁷ Tuomaala 2011, 108.

¹⁸ Ahonen 2003, 53.

¹⁹ Strömberg 2011, 131.

²⁰ Katainen 2011, 132.

²¹ Strömberg 2011, 131.

²² Leino-Kaukiainen & Heikkinen 2011, 28.

²³ Tuomaala 2011, 110.

Oppilaiden kokonaismäärän kasvaessa tyttökoulujen merkitys väheni, ja autonomian loppuvaiheissa tyttökoulujen osuus oppikouluista oli enää 16 prosenttia. Yhteiskouluilla olikin suuri merkitys tyttöjen koulutuksen mahdollistajana.²⁴

1880-luvulla sekä naiset että miehet osallistuivat kiivaaseen keskusteluun tyttöjen korkeammasta koulutuksesta, mutta sukupuoli oli vielä pitkään eriarvoistava tekijä koulutuksen suhteen. Keskustelun aiheena olivat muun muassa koulutuksen tavoitteet ja laajuus eli se, tulisiko naistenkin päästä yliopistoon.²⁵ Esi-merkiksi J.V. Snellman ja Uno Cygnaeus, kansakoulun perustamisen merkkihenkilöt, olivat tyttöjen ja poikien yhtäläisen koulutuksen kannalla. Snellmanin mukaan miehet tosin tulisivat olemaan paikallisen kansalaisyhteiskunnan toimijoita, mutta jo kodin sivistyksen kannalta naistenkin piti olla laaja-alaisesti sivistyneitä. Cygnaeus piti tyttöjen kasvatusta niin tärkeänä heidän tulevan lastenkasvatus- tehtävänsä takia, että hän pisti sen poikienkin edelle tärkeysjärjestyksessä.²⁶ Minna Canthin aloitteesta Kuopiossa esitettiin jo vuonna 1882 yksityisen yhteiskoulu- tai tyttökouluperiaatteella toimivan lyseon perustamista Helsinkiin. Naislyseon perustaminen kuitenkin viivästyi, sillä vuoden 1885 asetuksen mukaan naisen piti edelleen hakea erillislupaa tutkinnon suorittamiseksi. Yhteiskoulut kuitenkin mahdollistivat naisten korkeamman koulutuksen erillisluvan anomisvaatimuksesta huolimatta.²⁷

Ensimmäiset ehdotukset naislyseoiden ja yhteiskoulujen perustamisesta herättivät vastustusta erityisesti monissa suomalaisten puolueiden vanhimmissa johtomiehissä. Yhtenä suurimpana ongelmana tyttöjen korkeammassa koulutuksessa pidettiin sitä, että koulujen tavoitteena oli yleensä virkamieskoulutus, ei yleinen kasvatusvelvollisuus.²⁸ Myös aatteen amerikkalaisuutta Suomen oloissa kauhisteltiin. Toisaalta keskustelussa vedottiin myös Helsingin, Kuopion ja Marianhaminan myönteisiin kokemuksiin sekä keuhuttiin yhteiskoulujen edistyksellisyttä pedagogiikan alalla.²⁹

²⁴ Strömberg 2011, 135, 136.

²⁵ Strömberg 2011, 132.

²⁶ Ahonen 2003, 53.

²⁷ Strömberg 2011, 132.

²⁸ Strömberg 2011, 134.

²⁹ Strömberg 2011, 134.

Ensimmäisellä ja toisella luokalla tyttöjä ja poikia opetettiin yleensä yhteisluokissa, mutta ylemmässä kansakoulussa tyttöjen ja poikien opetus usein eriytettiin. Eriyttäminen oli yleistä erityisesti suurissa kaupungeissa, mutta maalaiskylissä opetus oli yleensä yhteistä. Myös opettajat jakautuivat usein sukupuolen mukaan, naisopettajien opettaessa tyttöluokilla ja miesopettajien opettaessa poikaluokilla.³⁰

Kansakoulun yhteisiä oppiaineita olivat uskonto ja siveysoppi, äidinkieli, historia, maantieto, luonnontieto, maa- ja kotitalous, laskento ja mittausoppi, piirustus, käsityöt, voimistelu ja laulu. Vaikka opetuksen pitikin olla kaikille samanlaista ja yhteistä, sen sisällöt alkoivat muokata jo ensimmäisestä luokasta lähtien tyttöjen ja poikien kouluteitä.³¹ Poikien ja tyttöjen opetusta eroteltiin erityisesti käytännöllisissä oppiaineissa, kuten käsitöissä ja kotitalous- ja maatalousopissa.³² Käsitöissä tytöt ja pojat harjoittivat 1925-luvulla samanlaisia virkkaus- ja neulomis- harjoituksia koulun alaluokilla, mutta kolmannelle luokalle eli ylemmän kansakoulun ensimmäiselle luokalle siirryttäessä käsityöt eriytyivät. Tytöt harjoittivat kaava-, leikkaus- ja ompeluharjoituksia, kun taas pojat aloittivat puunveiston, metallityöt ja työkalujen käytön harjoittelun. Tytöt tekivät vaatteita nukeille, parsivat vaatteita ja tekivät kodintekstiilejä, kun poikien käsityönopetuksen tavoitteena oli kodin korjaustöiden opetteleminen. Molempien käsityönopetuksessa tavoitteena myös oli, että lapset oppisivat käytännöllisyyttä.³³ Myös kotitalous- ja maatalousoppi eriytti sukupuolia toisistaan. Kotitalousoppia perusteltiin naisten synnyntäisellä valmiudella kotitaloustehtäviin, ja sen tavoitteena oli saada tytöissä esille heidän sukupuoleensa liittyvät, ehkä tiedostamattomatkin taipumukset kodinhoitoon. Kotitalousoppi vaikuttikin laajasti sukupuolten välisiin suhteisiin niin kotona, koulussa kuin työelämässä.³⁴

Yhteisopetus oli sekä taloudellinen että kasvatuksellinen kysymys. Yhteiskouluja perustettaessa vedottiin usein siihen, että koulu saisi luultavasti tarpeellisen oppilasmäärän, kun oppilaskunta koostui sekä tytöistä että pojista.³⁵ Lisäksi yksityisten ja kunnallisten yhteiskoulujen määrä lisääntyi nopeasti, kun senaatti

³⁰ Kaarninen 1995, 36.

³¹ Kaarninen 1995, 33, 35.

³² Jauhiainen 2011, 115.

³³ Kaarninen 1995, 41.

³⁴ Kaarninen 1995, 42.

³⁵ Strömberg 2011, 136.

asettui tukemaan valtion alkeiskoulujen muuttamista yhteiskouluiksi suostumalla myöntämään niille valtionapua.³⁶ Tyttöluokkia opettavilla naisopettajilla oli lisäksi 600 markkaa pienempi vuosipalkka kuin kollegoillaan poika- tai yhteisluokissa. Maaseudulla oli taas koulujen ja oppilasmäärien pienuuden vuoksi lähinnä yhteiskouluja. Taloudellisten näkökulmien lisäksi yhteiskoulujen perustamisessa tukeuduttiin aatteellisiin kysymyksiin. Esimerkiksi kaupungeissa erillisopetusta perusteltiin sillä, että käsitöiden, piirustuksen ja voimistelun opetussuunnitelmat olivat erilaiset yläkansakoulussa, joten olisi hyvä aloittaa erikseen jo varhaisessa vaiheessa.³⁷

2.3 Erilaiset sukupuoli-odotukset ja -ihanteet

Kuten edellisessä alaluvussa mainittiin, tyttöjen ja poikien koulutiet saattoivat olla hyvinkin erilaiset. Yhteiskunta asetti sukupuolille erilaisia odotuksia, jotka näkyivät oppiaineissa ja lasten kasvatuksessa.³⁸ Erottelu sukupuolen mukaan nähtiin pitkään luonnollisena ja väistämättömänä.³⁹ Lapsilla oli käsitys miehen ja naisen rooleista jo viimeistään ensimmäiselle luokalle tultaessa, sillä nämä roolit opittiin jo kotona. Käsitukset sukupuolen yhteiskunnallisista tehtävistä näkyivät koulun oppisisällöissä, opetuksessa ja käytännön järjestelyissä.⁴⁰ Esimerkiksi lukemaan opettaminen ja siinä käytetyt aapiset sekä maa- ja kotitalouden opettaminen olivat toimivia keinoja välittää kansakoululle asetettuja ideologisia tavoitteita.⁴¹ Käsitukseen vaikutti myös kansallisesti 1918-luvun sisällissodan perintö, mutta toisaalta myös kansainvälinen kehitys erityisesti muissa Pohjoismaissa, Englannissa ja Saksassa. Kansainvälinen kehitys näkyi erityisesti keskusteluissa kotitalouden asemasta ja laajentamisesta.⁴² Kansakouluilla oli suuri merkitys sukupuoli-ideologian opettamisessa, sillä se oli suurimmalle osalle ainoa koulu, jota käytiin, ja sen tavoitteena oli ennen kaikkea kasvattaa oppilaitaan yhteiskuntaan. Lisäksi yhteisenä tavoitteena oli kasvattaa lapsista kunnollisia kansalaisia.⁴³

³⁶ Strömberg 2011, 134, 135.

³⁷ Kaarninen 1995, 36, 37.

³⁸ Kaarninen 1995, 35; Leino-Kaukiainen & Heikkinen 2011, 22.

³⁹ Jauhiainen 2011, 115.

⁴⁰ Kaarninen 1995, 35.

⁴¹ Kaarninen 1995, 37, 39.

⁴² Kaarninen 1995, 19.

⁴³ Kaarninen 1995, 245.

Kouluissa tyttöjä alettiin kasvattaa äidillisyyteen, auttamiseen ja hoivaamiseen. Naisen elämänpiiriin kuuluivat koti ja perhe, kun taas miehen elämänpiiriin kuuluivat mieheys ja kodin ulkopuolinen työ.⁴⁴ Tyttöjen tuleva ja tärkein elämäntehtävä oli kasvattaa uutta sukupolvea, mihin oli valmistauduttava jo koulussa. Tyttöjen kasvatuksessa erityisesti kotitalous oli tärkeässä roolissa, sillä siihen tiivistyi koko sotien välisen aikakauden yhteiskuntapolitiikka. Kotitalouteen liitettiinkin kotitaloustaitojen ohella huolellisuuden, puhtauden ja kauniin käytöksen käytösmallit.⁴⁵ Rakkaus omaan perheeseen ja kotiin heijastui kunnollisella naiskansalaisella myös rakkautena isänmaahan.⁴⁶ Toisaalta naisesta haluttiin myös ammattitaitoinen työntekijä, joka pystyi elättämään itsensä omalla työllään. Tämä oli usein myös todellisuutta, varsinkin kaupungeissa. Ylioppilastyttöjen päämääräksi haluttiin laajentaa äitiys koko yhteiskuntaan, joka näkyi 1920-luvun sairaanhoitajan, kansakoulunopettajan, kunnallisen köyhäinhoidonvirkailijan, lastenkodin johtajan, terveysisaren ja lastentarhanopettajan ammattien suosiossa. Ammattien tavoittelu yhdisti tyttöjen koulutuksen tavoitteet, eli kodin, ammatin ja yhteiskunnallisen toiminnan.⁴⁷ Toisaalta tyttöjen oli opittava myös tuomaan oma naisellinen panoksensa yhteisten asioiden hoitoon kansalaisena. Tiivistettynä tyttöjen kasvatuksen tavoitteet olivat äitiys, ammattitaito ja yhteiskunnassa toimiminen.⁴⁸

Pojilla taas ammatillisten aineiden yhteyteen, kuten puu- ja metallitöiden tekkoon, liitettiin samanlaisia kasvatuspäämääriä kuin kotitalousopetuksessa tytöille. Poikien kasvatuksessa järjestelmällisyys, huolellisuus ja taloudellisuus koettiin tärkeiksi tavoitteiksi, jotka tuli istuttaa poikien kasvatuksen osaksi. Poikien kasvatuksessa haluttiin torjua tulevaisuuden joutilaisuutta ja ammattitaidottomuutta. Kunnan mieskansalainen olikin ahkera, itsensä ja perheensä elättävä ammattilainen.⁴⁹

Käytännössä ihanteet eivät usein kohdanneet todellisuutta. Esimerkiksi työläistyttöjä ei innostanut kotitalousnaisten propaganda perheenemännyydestä ammattina, sillä he tiesivät todellisuuden realiteetit: työtä oli tehtävä kodin ulkopuolella toimeentulon vuoksi. Myös koulun käytännön arjessa tavoitteita ei ollut

⁴⁴ Kaarninen 1995, 37.

⁴⁵ Jauhiainen 2011, 116; Kaarninen 1995, 42.

⁴⁶ Jauhikainen 2011, 116.

⁴⁷ Kaarninen 1995, 250.

⁴⁸ Kaarninen 1995, 245.

⁴⁹ Jauhiainen 2011, 116.

aina helppoa toteuttaa.⁵⁰ Erillisten koulujen perustaminen osoittautui myös kalliiksi ja jopa turhaksi toteuttaa, joten jo vuonna 1886 senaatin asetus muutettiin tyttöjen ja poikien yhteisopetuksen eduksi.⁵¹

⁵⁰ Kaarninen 1995, 250, 246.

⁵¹ Ahonen 2003, 53.

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tässä luvussa käsitellään tarkemmin tutkimuksen toteutusta. Ensimmäisessä alaluvussa esitellään tutkimusongelma ja alkuperäislähteet. Toisessa luvussa kuvataan lyhyesti tutkimuksen eteneminen ja analysointiprosessi sekä avataan tarkemmin tutkimuksessa käytettyä aineistolähtöistä sisällönanalyysia.

3.1 Tutkimusongelma ja alkuperäislähteet

Tutkimuksen tarkoituksena oli tutkia, millaista keskustelua tyttöjen ja poikien yhteis- ja erilliskoulutuksesta käytiin kansakoulunopettajien ammattilehdessä eli Opettajain lehdessä vuosina 1906–1928. Tutkimuksen tarkempi tutkimuskysymys olikin, *millaisin argumentein tyttöjen ja poikien yhteis- ja erilliskoulutusta perusteltiin Opettajain lehdessä vuosina 1906–1928.*

Historiantutkimuksessa tarvitaan alkuperäislähteitä, jotka ovat syntyneet tutkittavassa ajassa ja ovat tutkimuskysymysten kannalta relevantteja. Tämän tutkimuksen alkuperäislähteenä käytettiin Valistuksen kustantamaa Opettajain lehteä vuosilta 1906–1928. Opettajain lehti ilmestyi lähes viikoittain vuodesta 1905 vuoteen 1973 saakka. Vuonna 1973 Opettajain lehti ja Oppikoululehti (perustettu 1951) yhdistettiin Opettaja-lehdeksi, joka ilmestyy vielä tänäkin päivänä. Opettajain lehteä julkaisi vuoteen 1965 saakka Suomen kansakoulunopettajain liitto, jonka jälkeen julkaisijan nimi vaihtui Suomen opettajain liitoksi.⁵²

3.2 Aineiston analyysi

Käytimme tutkimuksemme analyysimenetelmänä aineistolähtöistä sisällönanalyysia. Tätä tehdessämme hyödynsimme Tuomen ja Sarajärven (2002) ohjeita ja

⁵² Fennica – Suomen kansallisbibliografia. Luettavissa verkossa: <https://fennica.linneanet.fi/vwebv/holdingsInfo?searchId=1217&recCount=10&recPointer=6&bibId=179091> (Luettu 06.05.2019).

analysoimme aineiston aineistolähtöisen sisällönanalyysin keinoin.⁵³ Sisällönanalyysi sopii väljänä teoreettisena kehyksenä useimpiin laadullisiin tutkimuksiin, joissa on kirjoitettujen, kuultujen tai nähtyjen asioiden analyysiä.⁵⁴ Sisällönanalyysin tarkoitus on luoda sanallinen ja selkeä kuvaus tulkittavasta ilmiöstä.⁵⁵ Sisällönanalyysi on tekstianalyysiä, jossa tarkastellaan inhimillisiä merkityksiä tekstistä.⁵⁶ Tarkoitus on ymmärtää todellisuus inhimillisenä, näkymättömänä maailmasuhteena, eikä tutkimuksen tarkoituksena ole niinkään absoluuttisen totuuden tavoittelu.⁵⁷

Edellä mainitun luonteensa vuoksi sisällönanalyysi sopii hyvin historian tutkimuksen aineistomenetelmäksi. Historiantutkimuksen prosessin voi ajatella menneisyyden tarjoamien lähteiden tulkinnaksi, jonka tuloksena on selittämisen sijaan ymmärtäminen. Tulkinnallisuus ja ymmärtäminen mahdollistavat menneisyyden monikirjoisuuden ymmärtämisen: historian tutkimuksessa tulee sallia menneisyyden ristiriitaisuudet, eikä pyrkiä selittämään niitä pois.⁵⁸ Historiantutkimuksessa tutkitaan myös aina merkityksellistämistä. Merkitys tarkoittaa sitä, mitä joku sisällyksellisesti on, ja merkityksellistämistä voi siten pitää sisällyksellisen olemisen näkyväksi tekemisenä. Historioitsija tutkii siten ihmisen ajattelua: sitä, millaisia käsittämisiä, käsitteellistämisiä ja merkityksenantoja menneisydessä oli.⁵⁹

Laadullisen aineiston sisällönanalyysin voi tehdä joko aineistolähtöisesti, teoriaohjaavasti tai teorialähtöisesti.⁶⁰ Tämän tutkimuksen analyysi on tehty aineistolähtöisesti. Aineistolähtöisessä analyysissä analyysiyksiköt valitaan aineistosta tutkimuksen tehtävänasettelun mukaisesti niin, etteivät ne ole etukäteen soveltuvia. Aineistolähtöisessä analyysissä aikaisemmalla tiedolla ja teorioilla ei pitäisi olla vaikutusta tutkimuksen toteuttamisen ja lopputuloksen kanssa, koska tutkimus pohjautuu täysin aineistoon. Absoluuttisesti aineistolähtöisen analyysin tekeminen on kuitenkin mahdotonta, sillä siihen vaikuttavat aina tutkijan esitiedot

⁵³ ks. Tuomi & Sarajärvi 2002, 117-133.

⁵⁴ Tuomi & Sarajärvi 2002, 93.

⁵⁵ Tuomi & Sarajärvi 2002, 110.

⁵⁶ Tuomi & Sarajärvi 2002, 105-106.

⁵⁷ Tuomi & Sarajärvi 2002, 106.

⁵⁸ Kaartinen & Korhonen 2005, 168.

⁵⁹ Kaartinen & Korhonen 2005, 186.

⁶⁰ Tuomi & Sarajärvi 2002, 110.

ja ennakko-oletukset.⁶¹ Teemoittelussa pyrimme aineistolähtöisyyteen, mutta teoria vaikutti varmasti tehtyihin tulkintoihin.

Aineistolähtöinen analyysi muodostuu aineiston redusoinnista eli pelkistämisestä, aineiston klusteroinnista eli ryhmittelystä sekä abstraktoinnista eli teoreettisten käsitteiden luomisesta. Ensimmäiseksi päätimme tutkimuskysymyksemme eli tutkimuksellisen kiinnostuksenkohteemme, jonka mukaan lähdimme lukemaan aineistoamme. Aineistona käytettiin Opettajain lehteä, joka oli kansakoulunopettajien viikkolehti. Aineisto löytyi digitaalisena Kansalliskirjaston digitaalisista aineistoista. Haimme yhteis- ja erillisopetukseen liittyviä artikkeleita käyttämällä erilaisia väljiä hakusanoja ja silmäilemällä kaikki tulokset läpi. Hakusanoina käytettiin esimerkiksi eri muodoissa sanoja ”tyttö” ja ”poika” sekä ”yhteiskoulu” ja ”erilliskoulu”. Erityisesti tyttö- ja poika-hakusanat tuottivat paljon tuloksia. Toisaalta joukossa oli myös monta hakuosumaa, jotka eivät liittyneet varsinaiseen tutkimusaiheeseen. Huolellisen läpikäynnin myötä kokosimme erilliseen tiedostoon 57 tutkimusongelmaamme liittyvää tekstiosiota, joiden pituus vaihteli muutamasta virkkeestä useisiin sivuihin. Aineiston redusoinnin toisessa vaiheessa kirjoitimme tekstiosioden sisällöt pelkistetyssä muodossa. Tämän jälkeen teimme aineiston koodausta ja luimme pelkistetyt ilmaisut useaan otteeseen pyrkien samalla löytämään aineistosta samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia. Koodauksen ja aineiston tarkemman lukemisen myötä muodostimme kahdeksan pääteemaa alaluokkineen, jotka esitellään seuraavassa luvussa. Pääteemoiksi muodostuivat sukupuoliin kohdistuvat odotukset, sukupuolten väliset erot, sukupuolen mukainen opetus, myönteiset ja kielteiset vaikutukset vastakkaiseen sukupuoliin, naisellisen ja miehisen ohjauksen tarve, resurssit ja säästöt sekä aiemmat kokemukset ja auktoriteetti. Jaoimme tekstiosiot niitä vastaaviin teemoihin, jolloin sama tekstiosio saattoi olla useammassa teemassa. Tämän jälkeen kävimme kaikki tekstiosiot läpi teemoittain, ja pyrimme muodostamaan teemojen alle alaluokkia.

⁶¹ Eskola 2015, 188; Eskola 2008, 19; Tuomi & Sarajärvi 2002, 97-98.

4 TULOKSET JA NIIDEN TARKASTELU

Tässä luvussa esitellään tutkimustulokset omien tulkintojemme mukaisesti teemoittain, joita ovat *sukupuoleen kohdistuvat odotukset, sukupuolten väliset erot, sukupuolen mukainen opetus, myönteiset ja kielteiset vaikutukset vastakkaiseen sukupuoleen, naisellisen ja miehisen ohjauksen tarve, resurssit ja säästöt sekä aiemmat kokemukset ja auktoriteetti*. Luvussa esitetään esimerkkeinä suoria lauseita Opettajain lehdestä. Lisäksi pohdimme tutkimustuloksia tutkimuskirjallisuuden valossa, ja luomme niiden välille kytköksiä.

4.1 Sukupuoleen kohdistuvat odotukset

Eri sukupuoliin on aina kohdistunut erilaisia odotuksia muun muassa tulevaisuuden yhteiskunnallisen tehtävän ja sen edellyttämien ominaisuuksien osalta.⁶² Näiden odotusten merkitys koulutuksessa on kiistaton, sillä koulutuksen avulla on perinteisesti pyritty kasvattamaan yhteiskunnan tarpeita vastaavia jäseniä.⁶³ Se, millaisia odotuksia tyttöihin ja poikiin kohdistettiin, vaikutti esimerkiksi siihen, millaisten oppiaineiden opetusta pidettiin tärkeänä kummallekin sukupuolelle. Tärkeä tekijä oli käytännöllinen elämä, johon haluttiin antaa eväitä kasvatukseen avulla.

Oppivelvollisuuslain 8 pyk. mukaan on maalaiskansakouluissa annettava vuosittain pääasiallisesti käytännölliseen elämään valmistavaa jatko-opetusta vähintään neljä tuntia viikossa 25 viikon aikana. (Maalaiskansakouluissa jatko-opetuksen täytäntöönpano käy vaikeaksi. 21.12.1928. N:o 51.)

⁶² Esim. Kaarninen 1995, 35, 37; Jauhiainen 2011, 116. Ks. myös tämän tutkimuksen alaluku ”*Erilaiset sukupuoli-odotukset ja -ihanteet*”, s. 12-14.

⁶³ Kaarninen 1995, 245.

Mutta koulukasvatuksen tarkoitus ei olekaan tehdä lapsista tietäviä, vaan samalla on katsottava ruumiillista kasvatusta ja kehitystä käytännöllistä elämää varten. (Tyttöjen kasvatuksesta miesopettajan johtamissa kansakouluissa. 30.11.1906. N:o 48.)

Kasvatusta käytännöllisyyteen voidaan pitää molempia sukupuolia yhdistävänä odotuksena,⁶⁴ vaikka se, mitä käytännöllisyys loppujen lopuksi tarkoitti, saattoi erota sukupuolen mukaan. Kasvatuksella haluttiin vaikuttaa tyttöjen ja poikien rooleihin tulevaisuuden aikuisina kansalaisina,⁶⁵ ja sukupuolittuneet odotukset saattoivat liittyä niin ”Luojan määräämään kutsumukseen” kuin ”kansan kohottamiseen”. Odotuksilla oli siis myös isänmaahan ja uskonnollisuuteen liittyviä piirteitä.

Tutkimuksen oppihistoriallisissa lähtökohdissa mainittiin, että Cygnaeus piti tyttöjen kasvatusta erittäin tärkeänä heidän tulevan lastenkasvatustehtävänsä vuoksi.⁶⁶ Tämä näkyi aineistossamme siten, että tytöiltä odotettiin kasvatuksessa ennen kaikkea taitoa kehittyä ymmärtäväisiksi ja käytännöllisiksi perheenäideiksi, jotka osaavat hoitaa ja kasvattaa lapsia, viihdyttää perhettään sekä huolehtia kodin- ja taloudenhoidosta.⁶⁷ Erityisesti juuri tulevan sukupolven kasvattaminen nähtiin tärkeäksi tehtäväksi, kuten seuraava kodin tukea ihannoanut lainaus paljastaa:

Jos nainen saa osakseen oikean sivistyksen, niin että hän tajuaa Luojan hänelle määräämän kutsumuksen, niin hän ei jätä tärkeintä tointansa - ensimäistä lasten kasvatusta ja opetusta, kasvavan sukupolven ensi opastusta sellaisten henkilöiden käsiin, jotka eivät siihen ole aiotut ---. (Eräs Uno Cygnaeuksen vihkimä kansakoulu. 03.09.1915. N:o 35.)

Aineistossamme odotuksia kohdistui enemmän tyttöihin kuin poikiin, ja odotukset liittyivät pääasiassa kodin piiriin. Pojilla odotukset liittyivät heidän tuleviin ammatteihinsa, ja ne saattoivat vaihdella sen mukaan, oliko kyse tehdas- vai maalaisseudusta.⁶⁸ Esimerkiksi seuraavissa lainauksissa tehdasseuduilla asuville pojille suositellaan teollisuustyömiesten ammattitaitoa kehittäviä oppiaineita, kun taas maaseudulla asuville pojille suositellaan muun muassa maatalousoppia:

Hyvän osviitan taas pojille sopivien aineiden valitsemiseksi antavat meidän teollisuuskoulun ohjelmat ---. Näihinhan varmaan kokemuksella ja

⁶⁴ Leinonen-Kaukiainen & Heikkinen 2011, 26.

⁶⁵ Kaarninen 1995, 245.

⁶⁶ Ahonen 2003, 53.

⁶⁷ ks. myös Kaarninen 1995, 37.

⁶⁸ Lisätietoa poikiin kohdistuvista odotuksista esim. Jauhiainen 2011, 116.

asiantuntemuksella on valittu ne aineet, jotka teollisuustyömiesten ammattitaidon kehittämiseksi ovat tärkeimmät. Nämä ohjelmat sisältävät pääasiassa mekaniikkaa, lämpö- ja sähköoppia, kemiaa, matematiikkaa ja piirustusta. Tässä siis aineet, joita pojille jatkokursseilla olisi ainakin jollakin tavoin opetettava, jos tahdottaisiin oppilaita valmistaa heidän jokapäiväiseen leipätyöhönsä. (Tehdasseutujen jatkokurssien ohjelmasta. 12.10.1923. N:o 41.)

Tällaisina aineina alustaja esitti maatalousopin eri lajeineen (maanvilj., puutarhanhoito, karjatalous, siipikarjan- ja mehiläishoito.) Kotitalous myös erittäin tärkeä. Tytöille opetettava kodin hoitoa ja tehtäviä sekä perheenäidin velvollisuuksia; samoin pojille isännän tehtäviä. (Kokouksia. Ikaalisten piirin kansakoulunopettajiston piirikokous. 19.07.1918. N:o 17.)

Tyttöjen ja poikien ammattiodotuksista keskusteltiin Opettajain lehdessä vuosina 1906–1928 siis melko sukupuolittuneesti erityisesti siltä kannalta, ettei erillis- tai yhteisopetusta perusteltu niinkään tyttöjen vaan ennemminkin miesten ammatillisten tarpeiden näkökulmasta. Mielenkiintoista tämä on siksi, että naisten ansiotyö yleistyi jo heti teollistumisen alkuvaiheissa siten, että esimerkiksi Helsingissä vuoteen 1900 mennessä 55 prosenttia työikäisistä naisista kävi ansiotyössä, joista 31 prosenttia työskenteli teollisuustyössä, kymmenen prosenttia kaupan alalla ja kolme prosenttia opetus-, ravintola- ja terveysalalla.⁶⁹ Aineistomme saattaa tässä kohdin siten antaa vääristyneen tai ideologisen kuvan todellisuudesta, mikäli kasvatuksessa todella haluttiin antaa eväitä tulevaisuuden ammatillisiin tarpeisiin myös tytöille. Toisaalta poikkeuksena artikkelissa Kansakoulun jatkuokkien opetusohjelma: Valmistumassa olevan komiteamietinnön selostus (18.08.1922, N:o 33) mainitaan opetuksen oltava erillistä pojille ja tytöille, ”*paitsi milloin molempien ammatinvalmistus tarkoittaa samaa*”. Tulevaisuuden odotukset olivat siis eri sukupuolille erilaiset, mutta jonkinlainen yhteinen väyläkin esimerkiksi ammatin tai jollakin alalla vaaditun osaamisen suhteen vaikuttaa olleen mahdollista.

Aineistossamme esitettiin monia sukupuoliin kohdistuvia odotuksia ja niiden mukaisia kasvatustavoitteita. Mielenkiintoista kuitenkin on, että kasvatustavoitteet, kuten siveellisyyteen ja hyviin tapoihin kasvaminen, määriteltiin vasta vuonna 1923 annetussa kansakoulun järjestysmuodossa. Ennen sitä kansakoulun kasvatustavoitteita pidettiin itsestään selvinä vallinneen yhtenäisyyskulttuurin hengessä.⁷⁰

⁶⁹ Jallinoja 1980, 225; Kaarninen 1995, 250.

⁷⁰ Syväoja 2000, 113.

4.2 Sukupuolten väliset erot

Sukupuolten välisiä eroja käytettiin usein argumenttina perusteltaessa tyttöjen ja poikien erikoiskoulutusta, eli saman oppiaineen opetusta erikseen tytöille ja pojille. Useimmiten mainittu ero liittyy tyttöjen ja poikien erilaisiin fyysisiin ominaisuuksiin: eri sukupuolilla on erilaisia vaatimuksia ja kykyjä, jotka tulee ottaa huomioon. Tämä näkyi esimerkiksi yläkansakouluissa tyttöjen ja poikien voimistelun erilaisissa opetusohjelmissa.⁷¹ Yhtenä selkeänä esimerkkinä sukupuolen vaikutuksesta oppilaan fyysisiin ominaisuuksiin ja sitä kautta kykyihin mainittiin sävelkorkeus:

Jos ajattelee laulua, voivat pojat tuskin laulaa samalta sävelkorkeudelta kuin tytöt; heidän mieltänsä eivät myöskään kiinnitä samat laulut kuin tyttöjen. (Yhteiskasvatus kansakoulussa. Missä määrin pääkaupungin suomenkielisissä kansakouluissa noudatetaan yhteiskasvatusperiaatetta ja mitä kokemuksia siitä on? 14.09.1923. N:o 37.)

Tyttöjen ja poikien fyysiset erot tulevat kuitenkin esiin useimmiten voimistelua koskevassa keskustelussa. Artikkelissa ”Opettajainyhdistyksen asioita” (1.6.1928, N:o 22) ilmi tulevan näkökulman mukaan pojat tarvitsevat enemmän voimakasta liikuntaa, jonka vuoksi kirjoittajan mielestä on perusteltavaa opettaa voimistelua erikseen pojille ja tytöille. Toisessa artikkelissa poikien ja tyttöjen fyysiset erot näkyvät myös erilaisen liikunnan tarpeena, mutta myös erilaisina intresseinä.

*Niinpä on esim. voimistelua vaikea järjestää sellaiseksi, että se tyydyttäisi sekä poikia että tyttöjä. Edelliset tarvitsevat liikkeitä, joissa he saavat ponnistella voimiaan väsyksiin asti, jälkimmäisiä intresseeraavat si-
roliikkeisyys ja voimisteluleikit. Kolmannella ja neljännellä luokalla ei yhteisvoimistelu ole muistakaan syistä oikein sopiva. (Yhteiskasvatus kansakoulussa. Missä määrin pääkaupungin suomenkielisissä kansakouluissa noudatetaan yhteiskasvatusperiaatetta ja mitä kokemuksia siitä on? 14.09.1923. N:o 37.)*

Edellä mainitun katkelman antama kuva tyttöjen ja poikien liikunnasta lienee sopusuhteissa myös aikansa nais- ja miesihanteen kanssa, sillä vielä 1900-luvun alkupuolella poikien koululiikunnassa tähdennettiin sotilaskasvatuksellisia tavoitteita.⁷² Poikien erilaisen liikunnantarpeen lisäksi keskustelu koski myös sitä, onko samanlainen liikunta tyttöjä rasittavaa. Artikkelissa ”Ulkomailta. Pohjoismainen

⁷¹ Kaarninen 1995, 36, 37.

⁷² Tähtinen 2011, 195.

fyysillisen kasvatuksen ja kouluhygienian kongressi” (16.1.1925, N:o 3) kerrottiin kongressin keskustelusta, jossa tyttöjen fyysisestä kasvatuksesta esitettiin hyvin erilaisia käsityksiä. Toisessa ääripäässä mainitaan Kööpenhaminan vanhan yli-koululääkäri tri Poul Fertzin puheenvuorosta, jossa hän ”*pyysi liikuttavin sanoin, että tyttöjä säästettäisiin vaarallisessa iässä*”. Myös yliopettava rouva Anna Sethne Kristianiasta, Pohjoismaisen naisvoimisteluliiton puheenjohtajan säestä-mänä, oli ”*tulessa ja liekissä tyttöjen varjelemisen puolesta liikarasitusta ja väsy-mystä vastaan*”. Artikkelin kirjoittaja sitten toteaa, että keskustelua kuunnelles-saan ja ajatellessaan omia kokemuksiaan tytöistä, hän huomasi keskustelun si-sältävän melko määrän liioittelua. Viimeisenä esitetäänkin artikkelin kirjoittajan ja toisen puhujan eriävät mielipiteet:

Ei liene onnellista, että tytöt kääritään pumpuliin kasvuaikanaan. Ei sillä tavoin saada voimakkaita ja terveitä äitejä. Falkenbergin kunnallisen keskuskoulun rehtori Gösta Malmgren asettuikin esitelmässään ”urheilu koulun keskiasteella” voimakkaasti vastustamaan tyttöjen lellittelyä. Hän saattoi omasta kokemuksestaan - hänen koulussaan on urheilu pakolli-nen - todistaa, että tytöille eivät tuota vahinkoa siksi rasittavat harjoituk-sen kuin juoksu ja hypyt, palloilu y. m. (Ulkomailta. Pohjoismainen fyy-sillisen kasvatuksen ja kouluhygienian kongressi. 16.1.1925. N:o 3.)

Fyysisten erojen lisäksi yhteis- ja erillisopetuksen perusteluina pidettiin yleisesti kehityksellisiä eroja. Nuorena tyttöjen ja poikien kehityksellisen eron katsottiin olevan niin vähäinen, että molempia sukupuolia voitiin kaksivuotisessa alakou-lussa opettaa yhdessä. Koska poikaoppilaat käyttäytyvät koulussa hyvin paljon samalla tavalla kuin tytötkin, heitä voitaisiin pääasiallisesti jopa käsitellä samalla tavalla.

Alemmassa koulussa, joka on kaksivuotinen ja johon lapset tulevat 7 vuoden ikäisinä, lukevat pojat ja tytöt yhdessä, poikkeuksetta naisopet-tajan johdolla. Tällä asteella, jolloin erotus poikien ja tyttöjen kehityk-sessä ja taipumuksissakin on vähäinen, soveltuu yhteiskasvatus erin-omaisen hyvin. Pojissa ei vielä silloin ilmaannu sanottavasti tuota mies-mäisyyden tavoittelua eikä tyttöjen vieroksumista, joka on niin ominaista myöhäisemmällä iällä. He ovat avomielisiä opettajaansa kohtaan, kuten tytötkin, kertoellen hänelle pienet elämyksensä ja kodissa sattuneet ta-paukset. Täydellä todella antautuvat he samoihin askareihin kuin tytöt-kin, jopa laululeikkeihinkin, joita kohtaan he myöhäisemmällä iällä saat-tavat tuntea vastenmielisyyttä. Tällä asteella sopii heitä käsitellä pääasi-allisesti samalla tavalla kuin tyttöjäkin. (Yhteiskasvatus kansakoulussa. Missä määrin pääkaupungin suomenkielisissä kansakouluissa noudate-taan yhteiskasvatusperiaatetta ja mitä kokemuksia siitä on? 14.09.1923. N:o 37.)

Alemman kaksivuotisen koulun jälkeen tyttöjen ja poikien yhteisopetusta ei joissain kirjoituksissa enää pidetty soveliaana tyttöjen ja poikien erilaisen kehityksen vuoksi.⁷³ Artikkelissa ”Kansakoulun jatko-opetuksen uudelleen järjestämisestä” (25.10.1918, N:o 31) tyttöjen aikaisempaa kehittymistä pidettiin poikien ja tyttöjen erottamisen puolesta puhuvana tekijänä. Artikkelin yhteydessä ei kuitenkaan mainita, millaiseen kehitykseen tällä viitataan. Sen sijaan artikkelissa ”Oppikoulujemme uudistus” (12.08.1927, N:o 32) puhutaan poikien ”nulikka-asteesta”, jossa pojat alkavat tuntea miehuutensa ja oman arvonsa väärällä tavalla. Tämä vaikuttaa kirjoittajan mukaan erityisesti siihen, miten pojat suhtautuvat tyttöihin. Samaan kehitysvaiheeseen sekä pojan ja tytön välisen suhteen muuttumiseen viitataan myös toisessa artikkelissa:

Heille tulee erikoinen halu arvostella kaikki tytöt joksikin sellaisiksi, joita ei juuri kannata ottaa vakavasti laskuihin. Samalla siinä menevät kaikki täysi-ikäisetkin naiset yhteen ala-arvoiseen joukkoon, jopa oma äitikin, johon suhde ennen on ollut hyvä, on vaarassa mennä mukana. (J. L. Oppikoulujemme uudistus. 12.08.1927. N:o 32.)

Tällä ikäkaudella on poika usein arvotuksellinen olio. Me tunnemme, miten hän hyvänkin kotikasvatuksen saaneena vieroo toveriensa nähden esim. omaa sisartaan jopa äitiäänkin. (Yhteiskasvatus kansakoulussa. Missä määrin pääkaupungin suomenkielisissä kansakouluissa noudatetaan yhteiskasvatusperiaatetta ja mitä kokemuksia siitä on? 14.09.1923. N:o 37.)

Edellä mainittujen artikkeleiden kirjoittajat pitävät tätä ”nulikka-astetta” poikien kehityksen väistämättömänä vaiheena, jota ”*voimme paheksua ja halveksiakin, mutta emme voi sitä muuttaa, sillä luonto tekee aikanaan ja kullakin asteella meille tehtävänä*” (Oppikoulujemme uudistus. 12.08.1927. N:o 32). Samalla kannalla on toisen artikkelin kirjoittaja, jonka mukaan tällä ikäkaudella oleva poika ”*on kuin jonkinlaisen salaseuran jäsen ja tuntee olevansa sen vallanalainen. Tältä kannalta ovat monet hänen tekonsa selitettävät ja hänen rikkomuksensa ymmärrettävät.*” (Yhteiskasvatus kansakoulussa. Missä määrin pääkaupungin suomenkielisissä kansakouluissa noudatetaan yhteiskasvatusperiaatetta ja mitä kokemuksia siitä on? 14.09.1923. N:o 37). Tämän ”pojat ovat poikia” -ajattelutavan vuoksi loogisena ratkaisuna pidetään tyttöjen ja poikien erillistä opetusta. Yhteis-

⁷³ Kaarninen 1995, 36.

opetuksen ongelmiksi näiden artikkeleiden mukaan nousevat poikien kehityksestä johtuvat ongelmat vastakkaisen sukupuolen, tyttöoppilaiden ja naisopettajan, kanssa, sekä vaikeudet käsitellä poikia samalla tavalla kuin tyttöjä.

Kun yhteis- tai erilliskoulua koskevassa keskustelussa käytettiin argumentteina tyttöjen ja poikien eroja, viitattiin näillä sekä fyysisiin, psyykkisiin että sosiaalisiin eroihin. Fyysiset erot olivat peruste sukupuolen mukaiselle ryhmittelylle joissakin oppiaineissa, kuten laulussa ja voimistelussa. Sen sijaan kehityksellisillä eroilla perusteltiin laajempaa erilliskoulutusta, kuten tyttö- ja poikakouluja tai -luokkia. Kehityksellisten erojen vähäisyys seitsemän- ja kahdeksanvuotiaana oli peruste kaksi vuotta kestäväälle yhteisopetukselle.⁷⁴ Toisaalta yhden artikkelin mukaan koulussa tapahtui tyttöjen ja poikien eriytymistä omiksi ryhmikseen myös oppilaiden omasta aloitteesta:

Päinvastoin on tehty se havainto, että eri sukupuolet pyrkivät elämään erossa toisistaan. Varsin vastenmielisesti istuvat pojat ja tytöt rinnakkain samassa kaksoispulpetissa. Yksin opettajan johtamissakin leikeissä pyrkivät pojat muodostamaan oman ryhmänsä, samoin tytöt. Myös koulumatkoilla huomataan samanlaista ryhmittymistä. Omassa parvessaan tavallisesti taivaltavat pojat kuten tytötkin. (N. S. (Tarkastaja N. Saarni) "Kotimaan" hälyytyskirjoitukset. 31.12.1926. N:o 52.)

4.3 Sukupuolen mukainen opetus

Sukupuolet näkyivät tutkimuksessamme konkreettisesti myös sukupuolittuneessa opetustarjonnassa. Tyttöille ja pojille opetettiin erilliskouluissa erilaisilla opetusohjelmilla. Koska opetusohjelmat olivat erilaisia, ei artikkelin "Kansakoulu pohjakouluksi" (19.06.1908, N:o 25) kirjoittajan mukaan tyttökoulujen ohjelma sopeudu yhteiskoulujen ohjelmaan. Tämä taas vaikeuttaa koulumuotojen välillä siirtymistä, mikä taas on omanlaisensa perustelu erilliskoulujen puolesta: on helpompaa kulkea erillisiä polkuja. Tätä tulkintaa tukee myös Kaarnisen tutkimus, jonka mukaan erillisopetusta perusteltiin annettavaksi jo opintojen alkutaipaleelta lähtien yläkansakoulujen sukupuolittain eronneiden opetussuunnitelmien vuoksi.⁷⁵

Erilaiset opetusohjelmat aiheuttivat myös hankaluuksia sukupuolten tarpeiden välillä. Koska yhteiskouluissa noudatettiin ainakin Helsingissä tyttökoulujen

⁷⁴ Kaarninen 1995, 36.

⁷⁵ Kaarninen 1995, 36, 37.

ohjelmaa, jäivät pojat joistain taidoista täysin vaille ja näin heidän koulutuksensa uskottiin kärsivän:

Mutta tämän jaotuksen heikkous - kaupunkikouluihin nähden - ilmenee sitäkin selvemmin kun ottaa huomioon, millä kiihkolla esim. Helsingissä on viime vuosina yhteisluokkia perustettu. Näillä seurataan tietääkseni tytöille laadittuja oppisuunnitelmia ja näin ollen niille luokille joutuneet pojatkin joutuvat niin tärkeän aineen kuin mittausopin opetuksesta osatomiksi. He eivät siis ainakaan voisi ratkaista laskutehtäviä, joita heille ei ole opetettu päätöslaskun eikä mittausopin puitteissa. (Muutamia periaatteellisia näkökohtia kansakoulun laskentokurssin supistamiskysymyksessä. 05.02.1915. N:o 5.)

Lisäksi sukupuolen mukaisessa opetuksessa tärkeäksi käsitteeksi nousi erikoisopetus, jota myös kansakouluasetus 127 vaati tytöille⁷⁶. Erikoisopetuksen mukaan tytöille ja pojille piti tarjota sukupuolelle sovellettua opetusta. Sukupuolen mukaan sovellettu opetus saattoi näkyä yhteisissä oppiaineissa, kuten voimistelussa ja käsitöissä, joissa samaa ainetta opetettiin erikseen tytöille ja pojille.⁷⁷

Tällainen järjestely onkin pidettävä tarkoituksenmukaisena siellä, missä olosuhteet sen sallivat, koska kasvatus ja opetus muodostuu kaikin puolin tehokkaammaksi ja hedelmällisemmäksi, jos poikaoppilaat yläkansakouluasteella ovat miespuolisen ja tyttöoppilaat naispuolisen opettajan hoidossa, ja koska että aineet, kuten käsityöt ja voimistelu, osin laulu ja piirustuskin, vaativat erikoisopetusta pojille ja tytöille. (Opetuksen järjestely. Yhteis- ja erikoisopetus. 17.06.1927. N:o 24.)

Voimistelussa tytöt ja pojat harjoittivat eri liikuntalajeja tai eri intensiteetillä, ja käsitöissä puhuttiin naisten ja miesten käsitöistä. Naiset harjoittelivat käsitöissään muun muassa virkkaamista, sukan kutomista, ompelua ja vaatteiden korjaamista, kun pojilla käsityö koostui puu- ja metallitöistä. Näiden oppiaineiden sisällöt jatkautuivat siis sukupuoliin kohdistuvien tulevaisuuden odotusten mukaisesti.⁷⁸

Tytöille piti järjestää erikseen erikoisopetuksena kotitalousopetusta, kodinhoitoa, terveysoppia sekä talousoppia. Pojille mainittiin erikoisopetuksena laskento- ja asioimiskirjoitus, mekaniikka, lämpö- ja sähköoppi, kemia, matematiikka ja piirustus.⁷⁹ Toisaalta yhdessä artikkelissa argumentointiin yhteisten laulu- ja piirustustuntien puolesta (Suunnitelma kansakoulun jatko-opetuksen järjestämiseksi. 02.05.1919, N:o 18). Myös opetussuunnitelmakomitea ja käsityökomitea

⁷⁶ ks. tämän tutkimuksen alaluku "7.7 Aiemmat kokemukset ja auktoriteetti", s. 33.

⁷⁷ Kaarninen 1995, 36, 37.

⁷⁸ Ks. myös Kaarninen 1995, 41; Jauhiainen 2011, 115.

⁷⁹ Ks. myös Jauhiainen 2011, 115; Kaarninen 1995, 41, 42.

ovat olleet samaa mieltä vuonna 1926 siitä, että käsityöopetuksen pitäisi olla yhteistä tytöille ja pojille.⁸⁰ Näyttäisikin siltä, että erikoisopetus on voinut vaihdella alueittain ja ajoittain, ja siihen on haluttu myös tehdä muutoksia.

4.4 Myönteiset ja kielteiset vaikutukset vastakkaiseen sukupuoleen

Mielestämme hieman yllätyksellisesti yhteisopetusta tukevana argumenttina käytettiin usein myönteisiä vaikutuksia vastakkaiseen sukupuoleen. Tällöin vaikuttavana tekijänä oli yhteisopetus yleisesti tai yhteiskoulussa läsnä oleva vastakkainen sukupuoli, olipa kyse sitten opettajasta tai muista oppilaista. Useimmiten yhteiskoulun myönteisten vaikutusten katsottiin koskevan erityisesti poikia ja heidän käytöstään. Muutamassa tapauksessa mainittiin kuitenkin myös myönteisistä vaikutuksista tyttöihin ja luokan työhön yleisesti. Tässä tapauksessa yhteiskoulun mahdollistaman tyttöjen ja poikien välisen ”terveellisen kilpailun” ajateltiin vaikuttavan edullisesti sekä poikiin että tyttöihin:

Useimmat läsnäolijat niin kuin -- kansakoulutarkistajat olivat sitä mieltä, että yhteisopetus on saatava aikaan myöskin kaupungin ylemmissä kansakouluissa niin kuin maaseudulla on jo asian laita. Tällöin syntyisi terveellinen kilpailu tyttöjen ja poikien kesken; yhteisopetus vaikuttaa edullisesti poikien käytökseen, kehitykseen ja mikäli kokeilut ovat osoittaneet myös tyttöihin. (Kaupunkikansakoulujen tarkastajain kokous, 16.04.1909. N:o 15.)

Poikien erityisominaisuuksien, orastavan itsenäisyyden ja erikoisharrastuksien, argumentoitiin vaikuttavan edullisesti luokan työhön yhteisopetuksessa. Myös edellä mainittu tyttöjen myönteinen vaikutus poikien käytökseen tulee esille seuraavassa lainauksessa:

Sen sijaan ollaan yhteisluokkien suhteen erimielisiä. Toiset puoltavat niitä lämpimästi väittäen, että pojat erikoisharrastuksillaan erinäisissä oppiaineissa ja orastavalla itsenäisyydellään vaikuttavat edullisesti luokan työhön ja että tyttöjen hienotunteisuus on omiansa hiomaan poikien käytöstä j. n. e. (Yhteiskasvatus kansakoulussa. Missä määrin pääkaupungin suomenkielisissä kansakouluissa noudatetaan yhteiskasvatusperiaatetta ja mitä kokemuksia siitä on? 14.09.1923. N:o 37.)

Vaikka yhteisopetuksen myönteinen vaikutus tai erilliskoulun kielteinen vaikutus poikien käytökseen mainittiin, aina tätä ei kuitenkaan pidetty tarpeeksi painavana

⁸⁰ Alakansakoulun opetussuunnitelma. "Takaisin Cygnaeukseen." III. Käsityöt. 24.12.1926. N:o 51.

syynä yhteisopetuksen kannattamiseen. Esimerkiksi artikkelissa "Kansakoulun kasvatukselliset voimat" (28.01.1916, N:o 4) kirjoittaja kertoo kansakoulun alaluokilla naisopettajan opetettavina ja ohjattavina olevien poikien olevat kilttejä ja herttaisia, "kuin tytöt ikään", mutta ylemmillä luokilla erityisiin poikaluokkiin ja miesopettajan opetettavaksi joutuessaan heidän käytöksessään on huomattavissa taantumuksen merkkejä. Vaikka naisopettaja ja tyttöoppilaat voivatkin kehittää poikaoppilaissa esimerkiksi "käytöksen siroutta", kirjoittaja pitää tärkeänä miesohjauksen saamista, tai poikaoppilaiden kehitys jää vajanaiseksi:

Mutta minulla on siitä huolimatta se vakaa käsitys, että kansakoulu kehittää yksipuolisesti ja vajanaisesti poikaoppilaitaan, jos se ilman olojen pakotusta, kuten esim. Helsingissä on jo suuressa määrässä tehty, heittää ne yksinomaan naisopettajain huomaan. Naisopettajilla voi olla erityiset edellytykset kehittää yhdessä tyttöjen kanssa opetettavissa poikaoppilaissa muutamia sellaisia avuja, joita prof. O.-B. pitää ennen muita tärkeinä, esim. käytöksen siroutta; mutta ainakin minusta tuntuu "luonostaan lankeavana", että poika - olen niitä tutkinut sekä kotona että koulussa - miehen alkuna ottaa elämäni hanteensa mieluummin miespuoleiselta ohjaajalta. (Kansakoulun kasvatukselliset voimat, 28.01.1916. N:o 4.)

Samalla tavalla kaksi vastakkaista näkemystä esitetään artikkelissa "Omituinen arvostelu" (26.11.1915, N:o 46), jossa ensin kehdutaan lasten hyvää käytöstä ja poikien edistyksellisyyttä sivistyksellisissä saavutuksissa poikaluokkien oppilaisiin verrattuna. Syyksi annetaan, että yhteisluokkia opettavat naiset:

Tutkiessaan alemman kansakoulun luokkia on hän ilokseen huomannut että lapset - ei yksistään tytöt vaan myöskin pojat - enimmäkseen sangen hyvin omaksuneet sivistävän koulutyön vaikutusta. Lapset esiintyvät käytöksellään kaikin puolin kiltteinä, säädyllisinä ja kohteliaina. Erikoisempaa erotusta poikien ja tyttöjen välillä ei ole havaittavissa; lapset ovat silloin tosin vain 7-9 vuoden ijässä. --- Muutos ylemmän kansakoulun luokilla -- on kirjoittaja tullut siihen kokemukseen, että yhteisluokkien pojat yleensä ovat edistyneemmällä asteella kysymyksenalaisessa suhteessa kuin varsinaisten poikaluokkien oppilaat. Mistä johtuu tämä erotus poika- ja tyttö- sekä yhteisluokkain sivistyksellisistä saavutuksista? Siitä että jälkimmäisiä johtavat naiset. (Omituinen arvostelu, 26.11.1915. N:o 47.)

Vaikka artikkelissa kehdutaan yhteisluokkaa käyvien poikien käyttäytymistä ja sivistystä, samassa artikkelissa mainitaan myös yksi yhteisopetuksen puute: "Jos yhteisluokilla ovat pojat kasvaneet samanlaisiksi kuin tytöt, niin sääli tosiaankin poika parkoja. Heiltä puuttuu silloin poikien parhaat ominaisuudet." (Omituinen arvostelu. 26.11.1915. N:o 47). Vaikka yhteisopetuksen edistämää hyvää käyttäytymistä pidettiin periaatteessa hyvänä ominaisuutena, erityisesti vanhempana

poikien toivottiin saavan myös miehistä ohjausta ja säilyttävän ”poikien parhaita ominaisuuksia”. Poikien parhailla ominaisuuksilla voidaankin viitata esimerkiksi tämän alaluvun toisessa lainauksessa mainittuun ominaisuuteen, itsenäisyyteen, tai muihin ominaisuuksiin, joita pojilta odotettiin erilaisten tulevaisuuden odotusten ja aikalaisten miesihanteen vuoksi. Esimerkiksi Jauhiaisen tutkimuksessa poikien tärkeiksi piirteiksi nähtiin järjestelmällisyys, ahkeruus, huolellisuus ja taloudellisuus.⁸¹

4.5 Naisellisen ja miehisen ohjauksen tarve

Tyttöjen ja poikien erillisopetusta perusteltiin tyttöoppilaiden naisellisen ja toisinaan poikaoppilaiden miehisen ohjauksen tarpeella.⁸² Naisellisen ohjauksen saamista pidettiin tärkeänä, sillä se oli muun muassa kirjattu kansakouluasetukseen, johon aineistossamme usein viitattiin. Opettajattarien välityksellä lasten hoitamiseen ja kasvattamiseen liittyvien taitojen ajateltiin tulevan ”*kansannaisten omaisuudeksi*” (Uno Cygnaeuksen kirjoitukset. 06.09.1912. N:o 36). Naisellisella ohjauksella viitataan siten tyttöjen kasvatuksessa puoliin, joiden toteuttamisessa ”*miesopettaja epäonnistuu, tai kokonaan ei sovellu*” (Tyttöjen kasvatuksesta miesopettajan johtamissa kansakouluissa. 30.11.1906. N:o 48). Naisellisen ohjauksen puutetta kritisoidaan myös siitä syystä, ettei miesopettajilla ole edellytyksiä ohjata tyttöjä järkipäiseen lastenkasvatukseen (Uno Cygnaeuksen kirjoitukset. 06.09.1912. N:o 36). Naisellisen ohjauksen tarve liittyy siten vahvasti siihen, että tyttöjä haluttiin kasvattaa kohti heitä velvoittavia odotuksia perheenäiteinä.⁸³

Uno Cygnaeuksen ääni naisellisen ohjauksen kannattajana tuli usein esiin aineistossamme.⁸⁴ Mielenkiintoisena voi pitää myös yhden mieskirjoittajan artikkelia ”Tyttöjen kasvatuksesta miesopettajan johtamissa kansakouluissa” (30.11.1906, N:o 48), jossa kirjoittaja myöntää oman vajaavaisuutensa tyttöjen kasvattajana puuttuvan naisellisuuden luonteenpiirteen vuoksi:

Jos sitten seuraa eri sukupuolisten oppilaiden kehitystä ulkonaisessa esiintymisessä, saa siinäkin varhain havaita, että tyttöoppilaat eivät ole saaneet opettajaltansa tarpeellista ja asianmukaista opastusta. Minä itsekohdastani tunnustan tässä kasvatuksen kohdassa puutteellisuuteni.

⁸¹ Jauhiainen 2011, 116.

⁸² ks. Kaarninen 1995, 36.

⁸³ Kaarninen 1995, 37.

⁸⁴ Myös esim. Ahonen 2003, 53.

Tunnustan kokonaan jääneeni osattomaksi siitä luonteenominaisuudesta, jota sanotaan naisellisuudeksi, ja niinmuodoin en tunne voivani antaa tyttöoppilailleni kaikkea sitä, mitä jo asetuskin määrää heille kansakoulukasvatuksessa annettavaksi. (Tyttöjen kasvatuksesta miesopettajan johtamissa kansakouluissa. 30.11.1906. N:o 48)

Aineistossamme vaadittiin myös pojille nimenomaan miesopettajia. Oppikoulumiehet pitivät opettajiston naisistumista ongelmana, joka toisi mukanaan kasvatuksellisia haittoja.⁸⁵ Argumentit naisistumista vastaan näkyivät myös tutkimuksemme aineistossa. Aineistossa oltiin usein kyllä sitä mieltä, että naisopettaja voi olla pojillakin varhaisimmilla luokka-asteilla, mutta ylemmillä luokilla poikien olisi ehdottomasti saatava miesopettaja.⁸⁶ Pojat nimittäin ovat kirjoittajien mukaan raskaampia opettaa, eikä naisopettajilla ollut rahkeita heitä hallita. Tämä aiheuttaa moninaisia ongelmia, kuten häiriöitä, fyysisen kasvatuksen laiminlyöntiä ja veltostumista, kuten seuraavissa lainauksissa ilmaistaan:

Virka lienee alkujaan perustettukin sitä varten, että vaikeammin hallittavat alemman kansakoulun pojat saataisiin miesopettajan johdettaviksi. (Muistosanoja. 12.05.1911. N:o 19.)

Maisteri Weckman oli sitä mieltä, että nainen, oivallinen kasvattaja kuin hän on, erinomaisesti täyttää paikkansa alemmilla luokilla, mutta hänen varman vakaumuksensa mukaan pitäisi miesten hoitaa pitemmälle ehtineiden poikien kasvatusta. Jos yhteisopetusta otetaan käytäntöön, on miesopettajia otettava ylemmille luokille. Jos naiset yksinomaan tai enemmistönä tulevat hoitamaan poikienkin opetusta, joutuu näiden fyysillinen kasvatustapa epäilemättä laiminlyödyksi ja on sitä paitsi syytä pelätä nuorison veltostumista vielä enemmän kuin mitä meidän nuorisomme jo on laita. (Turun kansakoulujen tarkastajan lausunto opettajiston naistumisen johdosta. 22.01.1915. N:o 3.)

Haastateltavamme oli sitä mieltä, että naisopettajat yleensä hyvin tulisivat toimeen poikienkin opetuksessa, mutta että poikaoppilasten muu hoito heidän huostassaan jää yksipuoliseksi ja puutteelliseksi. (Opettajiston "naistumisasia" Tampereella. 22.01.1915. N:o 3.)

Aineistossa argumentoitiin naisten ja poikien yhteisymmärryksen puutteesta, joka vaikeutti heidän kanssakäymistään. Poikien tässäkin tutkimuksessa aiemmin mainittu "nulikka-aste"⁸⁷ vaikutti poikien vastakkaiseen sukupuoleen suhtautumiseen negatiivisesti. Myös naisopettajilla oli vaikeuksia ymmärtää tätä "nulikka-astetta", jonka vuoksi miesopettaja koettiin parempana opettajamallina saman

⁸⁵ Rantala 2011, 309.

⁸⁶ Ks. Kaarninen 1995, 36.

⁸⁷ Ks. tämän tutkimuksen alaluku "4.1 Sukupuolten väliset erot", s.21.

sukupuolen edustajana. Naisopettajilla oli yhtenä mainintana myös riski vajota subjektiivisuuteen arvioinnissa:

Mitä enempi oppikoulujemme opettajista naisistuu, sitä suurempi vaara on olemassa siihen, että oppilaat saavat osakseen subjektiivista arvostelua, sillä naisopettajain on monen parhaalla tahdollaankin hyvin vaikea käsittää varsinkin nulikka-aikakaudella olevia poikia, jotka eivät osaa näytellä hurskaan ja hyvän nukkemaisen tytön osaa. --- Viime aikoina on ollut huomattavissa se tosiasia, että oppikoulujemme opettajisto on suuressa määrin naisistunut. Tämä ei ole ollut oppikouluille onneksi. --- Jo edellä viittasimme siihen, että naisopettajalla on suuri vaara vajota subjektiivisuuteen sekä arvostelussaan että kurinpidossaan, mikäli se koskee poikia määrättyllä ikäasteella. (Oppikoulujemme uudistus. 12.08.1927. N:o 32.)

Miesopettajat pystyivät kirjoittajien mukaan antamaan ”miehistä mallia” sekä ”miehistä hoitoa” paremmin kuin naisopettajat. Kuten myös aiemmin on jo sanottu, he pystyivät hallitsemaan kirjoittajien mukaan poikia paremmin kuin naiskollegansa. Toisaalta yksi kirjoittaja mainitsee poikien taantuvan ylemmillä luokilla miesopettajan ollessa johdossa ”kiltteydessä ja herttaisuudessa”, joten jonkinlaisia varjopuolia voidaan myös tulkita olevan miesopettajien ollessa poikien ohjaajina. Myös samassa artikkelissa kirjoittaja mainitseekin naiset pojille ”*edullisemmaksi kasvatukselliseksi voimaksi*”, joten aineistossamme esiintyi myös argumenttien vastakkainasettelua.

Prof. Oker-Blom on sitä mieltä, että naisopettajat poikienkin opettajina kansakoulussa - sen ylimmilläkin luokilla - ovat yleensä edullisempina kasvatuksellisena voimana kuin miesopettajat --.Kansakoulujemme kahdella alimmalla luokalla, jotka ovat aina naisopettajain opettavina ja ohjattavina, ovat pojatkin kilttejä ja herttaisia, kuin tytöt ikään, mutta jouduttuaan ylemmillä luokilla erityisiin poikaluokkiin miesopettajain huostaan on niissä tässä suhteessa huomattavissa taantumuksen merkkejä. (Kansakoulun kasvatukselliset voimat. 28.01.1916. N:o 4.)

Tyttöjen ja poikien erillisopetuksen ja sukupuolittuneen ohjauksen katsottiin myös hyödyntävän molempia sukupuolia. Artikkelissa Opetuksen järjestely: Yhteis- ja erikoisopetus (17.6.1927, N:o 24) tällaista järjestelyä pidetään tarkoituksenmukaisena, koska kasvatuksen ja opetuksen ajatellaan muodostuvan tehokkaammaksi ja hedelmällisemmäksi. Artikkelissa Kansakoulun kasvatukselliset voimat (28.1.1916, N:o 4) tätä jakoa perustellaan myös siten, että vain poikien ja miesopettajan sekä tyttöjen ja naisopettajan välille voi syntyä välitön, toverillinen ja kunnioittava suhde, joka ”*ylläpitää auktoriteettia ja joka tekee yhteistoiminnan niin miellyttäväksi sekä jättää vastaisena elämänarvona vaikuttavan hyvän muiston*”

(Kansakoulun kasvatukselliset voimat. 28.1.1916. N:o 4). Myös artikkelissa Opettajiston "naistumisasia" Tampereella (22.01.1915, N:o 3) opettajat mainitaan tasavertaisina työtovereina, joiden molempien tehtävä on "johtaa kasvavaa sukua". Vaikka opettajat opettivatkin sukupuolien mukaisesti, heillä molemmilla oli joka tapauksessa yhteinen tärkeä tehtävä, johon vaadittiin molempien sukupuolten panosta.

4.6 Resurssit ja säästöt

Painava syy tyttöjen ja poikien erillis- ja yhteisopetuksen puolesta ja vastaan olivat taloudelliset painotukset, eli niihin liittyvät mahdolliset resurssit sekä säästämisen mahdollisuudet. Ensinnäkin mahdolliset resurssit vaihtelivat paljon alueittain, ja kaupungin tai kunnan koko vaikutti myös resurssien määrään. Useassa aineistomme artikkelissa mainittiin, että kaupungin pieni koko vaikutti negatiivisesti esimerkiksi opettaja- ja oppilasresurssien määrään,⁸⁸ kuten esimerkiksi seuraavassa lainauksessa tiivistetään:

Pienissä kaupungeissa, kuten täällä, on tietysti mahdotonta oppilasten harvalukuisuuden, opettajavoimien puutteen ja kustannusten takia perustaa monia erilaisia osastoja. On tyydyttävä kait kahteen: toinen pojille, toinen tytöille, ja yhdistettävä kumpaankin etupäässä sellaisia aineita, jotka eri sukupuolille ovat elämässä hyödyksi. (Suunnitelma kansakoulun jatko-opetuksen järjestämiseksi. 02.05.1919. N:o 18.)

Opettajien määrä vaikutti tyttö- ja poikaluokkien perustamiseen, sillä kaksiopeettajaisissa kouluissa heitä oli mahdollista opettaa erikseen, kun taas yksiopeettajaisissa kouluissa tyttöjä ja poikia piti resurssien puutteen vuoksi opettaa yhdessä. Lisäksi oppilasmäärät vaikuttivat koulujen ja luokkien perustamiseen.⁸⁹ Artikkelissa "Kansanopettajavalmistus uusilla raiteilla" (04.02.1921, N:o 5) miesoppilaiden puutteen vuoksi luokasta tuli yhteisluokka. Jos tyttöjä ja poikia oli kunnassa paljon, oli mahdollista ja suositeltavaa järjestää heidät erikseen tyttö- ja poikaluokille.

⁸⁸ ks. myös Kaarninen 1995, 36, 37.

⁸⁹ Strömberg 2011, 136.

Kunnalle sukupuolten erikoisopetus oli kalliimpaa ja toisaalta yhteisopetus halvempaa. Naisopettajat olivat 1900-luvulla halvempaa työvoimaa kuin miesopettajat, sillä naisopettajat saivat jopa 400 markkaa⁹⁰ vähemmän palkkaa kuin mieskollegansa (Muut lehdet. 5.3.1915. N:o 9). Koska yhteisopetuksessa opettivat tyypillisesti naisopettajat ja heille annettiin vähemmän palkkaa, yhteisopetuksen kannattajiaakin löytyi myös tällä perusteella. Kunta säästäisi, mikäli naisopettajia palkattaisiin yhteisopetukseen.⁹¹

Että Vaasassa ja muualla naiset kansakoulunopettajistossa ovat tulleet vallitsevaan asemaan, riippuu siitä että se tulee huokeammaksi. Kunnillahan on hyvin suuret menot kansakoululaitoksestaan, jonka vuoksi ei voitaisi ihmetellä, jos kehitys on kulkenut tähän suuntaan. (Turun kansakoulujen tarkastajan lausunto opettajiston naistumisen johdosta. 22.01.1915. N:o 3.)

Melkein säännöksi on myös vakiintunut, että nuoret, vasta valitut opettajat ja opettajattaret aluksi joutuvat työskentelemään juuri esikaupungeissa, vanhempien ja kokeneempien siirtyessä keskikaupungin kouluihin, joissa vielä tänäkin päivänä työskennellään kaikessa rauhassa vanhojen sääntöjen mukaan: pojat poikaluokilla ja tytöt tyttöluokilla. -- Kun kaupungin ei kannata palkata kunnollisia miesopettajia, on selvää, että se käyttää huokeampaa työvoimaa, nim. naisia palvelukseensa. Tähän taloudelliseen puoleen lieneekin uudistuksen toimeenpanossa kiinnitetty suurin huomio. (Muut lehdet. 05.03.1915. N:o 9.)

Sukupuoliin, erityisesti tyttöihin kohdistuva erikoisopetus toi myös lisää kustannuksia kunnalle, olihan eriytettyä opetusta järjestettävä lisätunteina. Kysymys kuuluikin, suostuiko kunta maksamaan tyttöjen erikoisopetuksen kustannukset. Samoin erikoisopetus tarkoitti opettajille lisätunteja, joista hieman ristiriitaisesti kerrottiin aineistossamme maksettavan opettajille lisäpalkkiota, sekä ettei sitä maksettaisi. Joka tapauksessa resurssien ja säästämisen kannalta lisäpalkkioiden vaatiminen olisi pois kokonaisbudjetista, joten erikoisopetuksen järjestäminen saattoi koitua kunnalle kalliimmaksi.

4.7 Aiemmat kokemukset ja auktoriteetti

Edellisissä kappaleissa mainittujen argumenttien lisäksi erillis- tai yhteiskoulutuksen puolesta argumentoidessa vedottiin myös erilaisiin auktoriteetteihin, kuten

⁹⁰ Huom. Aineistossamme puhuttiin 400 markasta, mutta Kaarnisen (1995, 36, 37) tutkimuksessa mainittu ero oli 600 markkaa.

⁹¹ Kaarninen 1995, 36, 37.

koulutusta säätelevään lakiin. Kirjoittajat viittasivat usein kansakoulun asetukseen, jossa vaadittiin, että mikäli luokalla on tyttöjä, opettajan tulisi olla nainen. Asetus määrittää suorasti tyttöjen koulutusta, mutta epäsuorasti myös poikien koulutusta, mikäli kyse oli yhteisopetuksesta. Toisaalta on mainittava, että vaikka asetusta määräsi tytöille naisellista ohjausta, aina tämä vaatimus ei kuitenkaan toteutunut esimerkiksi puutteellisten resurssien vuoksi. Lisäksi siitä, oliko nainen kykenevä vastaamaan poikien opetuksesta yhteisopetuksessa, käytiin keskustelua puolin ja toisin.

Kansakoulumme syntysäädöksessä lausutaan, missä tyttöoppilaita on, otettakoon siihen naisopettaja. Luonnollisesti tuolla on tarkoitettu tyttöjen kasvatuksessa puolia, joiden toteuttamisessa miesopettaja epäonnistuu, tai kokonaan ei sovellu. (Tyttöjen kasvatuksesta miesopettajan johtamissa kansakouluissa. 30.11.1906. N:o 48.)

Sanotaanhan kansakouluasetuksen 127 S:ssä: --- kuitenkin on aina vaaria pitäminen että semmoisessa koulussa, jossa käy tyttöjä nämät älkööt olko naisellista hoitoa vailla ja ettei heiltä puutu myöskään heille sovellettua voimistelun ja käsityön opetusta. (Korjausta kaipaava. 26.02.1909. N:o 8.)

Varmaan johdattaa tuo lause mieleen kohdan kansakouluasetuksemme, joka kuuluu: "koulussa, jossa tyttöjä käy, on katsottava, etteivät ne ole naisellista hoitoa vailla". (Uno Cygnaeuksen kirjoitukset. 13.09.1912. No: 36.)

Kansakoulua säädelleestä lainsäädännöstä ja sen muutoksista kirjoitettiin artikkelissa "Opetuksen järjestely. Yhteis- ja erikoisopetus" (17.06.1927. N:o 24). Tässä kirjoituksessa näkökulma ei ollut enää pelkästään tyttöjen tarvitsemassa naisellisessä ohjauksessa, vaan opetuksen laajemmassa järjestämisessä. Kirjoituksen mukaan kansakouluasetuksen 104 momentti oli määrännyt kaupunkien alakansakoulun asteella opetuksen olevan yhteistä pojille ja tytöille, kun taas yläkansakouluasteella tytöt ja pojat oli erotettava eri luokiksi tai kouluiksi. Määräystä kuitenkin muutettiin kesäkuussa 1889 siten, että yläkansakouluasteellakin voitiin järjestää yhteisopetusta paikallisten resurssien puutteen vuoksi. Kansakouluasetuksen 120 momentin mukaan maalaiskansakoulu voitiin järjestää vain toista sukupuolta tai molempia varten, jolloin oppilaiden tuli kuitenkin käydä koulua eri aikoina. Tätäkin asetusta kuitenkin säädettiin vuoden 1886 helmikuussa siten, että yhteisopetus maalaiskansakouluissa tuli luvalliseksi.⁹² Kirjoituksessa ehdotetaan, että maalaiskansakoulussa tyttö- ja poikaoppilaita opetettaisiin säädöksellä

⁹² Ahonen 2003, 53.

yhdessä, paitsi niissä oppiaineissa, joissa erikoisopetus on tarpeen. Maaseudulla opetus olikin usein yhteisopetusta pienempien resurssien, kuten yksiopettajaisuuden ja oppilasmäärän pienuuden, vuoksi.⁹³ Kaupunkikansakouluja koskeva säännös ehdotetaan pysytettäväksi sellaisenaan vuoden 1889 muutos mukaan lukien.

Toisaalta kansakouluasetukseen viitattiin myös yhteiskoulun puolesta puhuttaessa. Artikkelissa ”Keskustelua. Johtajan asemasta moniopettajaisissa kansakouluissa” (31.01.1913, N:o 5) kansakouluasetusta pidettiin vanhentuneena. Kirjoittajan mukaan asetus oli laadittu aikana, jolloin Suomessa oli tuskin ollenkaan sellaisia kouluja, joita hänen aikanaan kutsuttiin kansakouluksi. Kirjoittaja piti kansakouluasetusta ”teoreettisen mietiskelyn tuloksena”, joka on ristiriidassa käytännöllisen elämän kanssa. Kansakouluasetuksen alkuaikoina koulut olivat yleensä yksiopettajaisia, erikseen tytöille ja pojille järjestettyjä kouluja, ja hänen aikansa suuret, moniopettajaiset koulut olivat olleet asetuksen syntyvuosina vielä mahdoton ajatus. Käytännössä todellisuus saattoi erota asetetuista ihanteista, eikä myöskään koulun arjen tavoitteita ollut aina mutkatonta toteuttaa.⁹⁴

Kansakouluasetuksen lisäksi aineistossa viitattiin vuonna 1928 oppivelvollisuuslain 8. pykälään, jonka mukaan ”*on maalaiskansakouluissa annettava vuosittain pääasiallisesti käytännölliseen elämään valmistavaa jatko-opetusta vähintään neljä tuntia viikossa 25 viikon aikana*” (Maalaiskansakouluissa jatko-opetuksen täytäntöönpano käy vaikeaksi. 21.12.1928. N:o 51.) Samassa kirjoituksessa mainitaan tämän mahdollistavan opettajan koko vuoden tuntimäärä kasvavan huomattavasti, mikäli pojat ja tytöt on jaettava eri ryhmiin erikoisopetuksen vuoksi.

Lain lisäksi aineistossa vedottiin asiantuntija-auktoriteetteihin ja hyviin kokemuksiin yhteisopetuksesta. Esimerkiksi kirjoituksessa ”Kaupunkikansakoulujen tarkastajain kokous” (16.04.1909, N:o 15) kirjoittaja kertoo kokouksen alustajan kertoneen Viipurin esikaupunkien yhteisopetuksesta saavutetuista kaupunkia hyödyttäneistä kokemuksista ja tuloksista. Myös muiden kaupunkien, kuten Hel-

⁹³ Kaarninen 1995, 36.

⁹⁴ Kaarninen 1995, 250, 246.

singin, Kuopion ja Maarianhaminan, yhteisopetuskokeilujen onnistumisiin on vedottu Strömbergin tutkimuksessa.⁹⁵ Aineiston artikkelissa vedotaan myös Suomen suurien kaupunkien kansakoulutarkistajien asiantuntijuuteen ja ajatuksiin yhteisopetuksesta⁹⁶:

Useimmat läsnäolijat niinkuin Vaasan, Tampereen, Kokkolan, Pietarsaaren, Helsingin, Loviisan, Lahden, Hangon ja Porin kansakoulutarkistajat olivat sitä mieltä, että yhteisopetus on saatava aikaan myöskin kaupungin ylemmissä kansakouluissa niin kuin maaseudulla on jo asian laita. --- Ja kaikkialla tulokset ovat olleet tyydyttävät. Satunnaisia häiriöitä on luonnollisesti sattunut, mutta ovat ne aiheutuneet opettajien varsinkin naispuolisten, nuoruudesta ja kokemattomuudesta, osittain erittäin pahatapaisten poikaoppilasten aiheuttamina. (Kaupunkikansakoulujen tarkastajain kokous. 16.04.1909. N:o 15.)

Esimerkiksi Hangossa ovat jo tytöt ja pojat oppineet yhdessä --. Käki-salmi, Hamina, Viipurin esikaupungit, miksikä ei sitten toistenkin suurkaupunkien kansalaisalut? (Korsia. Huhtikuun pakina. 28.05.1909. N:o 21.)

Yhtenä merkittävänä asiantuntija-auktoriteettina voidaan pitää Uno Cygnaeusta, jonka vaikutukset koulutukseen näkyvät yhä tänäkin päivänä. Cygnaeus muodosti kansakoulun järjestämistä koskevat ehdotuksensa kotimaan- ja ulkomaan opintomatkoillaan tekemiensä havaintojen pohjalta. Vaikka Cygnaeuksen ehdotus sai osakseen kritiikkiä esimerkiksi suurien kustannuksien vuoksi, kansakoulut perustettiin pääpiirteissään sen pohjalta.⁹⁷ Cygnaeus piti erityisesti tyttöjen kasvatusta tärkeänä, minkä vuoksi hän asetti sen poikienkin edelle tärkeysjärjestyksessä.⁹⁸ Tätä koskevat periaatteet nousivat usein esille aineistossamme Uno Cygnaeusta koskevien kirjoitusten kohdalla.

⁹⁵ Strömberg 2011, 134.

⁹⁶ Myös suomalaisten puolueiden vanhimpiin johtomiehiin on vedottu, mutta kyseessä oli yhteisopetuksen vastustaminen. Ks. Strömberg 2011, 134.

⁹⁷ Syväoja 2000, 37.

⁹⁸ Ahonen 2003, 53.

5 POHDINTA

Tässä luvussa teemme yhteenvetoa edellisessä luvussa esitellyistä tutkimustuloksista ja tarkastelemme niitä alkuperäisen tutkimuskysymyksemme avulla. Lisäksi arvioimme tutkimuksemme onnistumista sekä pohdimme tutkimuksemme luotettavuutta erityisesti lähdekritiikin ja tulkinnanvaraisuuden näkökulmista, sekä mahdollisia jatkotutkimusaiheita.

5.1 *Tutkimustulosten pohdintaa*

Tutkimuksemme tarkoituksena oli selvittää, millaista keskustelua tyttöjen ja poikien yhteis- ja erilliskoulutuksesta käytiin Opettajain lehdessä vuosina 1906–1928. Aineistossamme esitettiin argumentteja monipuolisesti molempien opetusmuotojen puolesta ja vastaan eri näkökulmista, jotka jaoteltiin tutkimuksessamme seitsemään osittain rinnasteiseen teemaan. Kaarninen on jaotellut yhteiskoulujen perustamisessa käytetyt näkökulmat taloudellisiin ja aatteellisiin kysymyksiin.⁹⁹ Aineistosta löytämämme argumentit olisi voinut jakaa karkeammin myös näihin kahteen luokkaan.

Mielestämme teemoittelun avulla jäsennellyt tutkimustuloksemme vastasivat hyvin tutkimuskysymykseemme, ja mahdollisia tulosten rajallisuuteen liittyviä kysymyksiä on pohdittu seuraavassa alaluvussa. Tutkimuskirjallisuus tuki tekemiämme tulkintoja monissa kohdin, vaikka myös tutkimuskirjallisuuden näkökulmasta irrallisia tai jopa ristiriitaisia näkemyksiä esiintyi. Vaikka tutkimuksemme aineisto kerättiin lyhyeltä aikaväliltä, löysimme siitä teemoja, joita on käsitelty koulutusta koskevassa keskustelussa läpi 1900-luvun ja vielä nykyäänkin. Mielenkiintoinen oli myös oivalluksemme siitä, että käyttämämme aikarajauksen aikana erillis- ja yhteisopetus olivat molemmat vielä varteenotettavia vaihtoehtoja, ja siksi molempia opetusmuotoja pyrittiin puolustamaan ja vastustamaan.

⁹⁹ Kaarninen 1995, 36, 37.

Sanotaan, että koulu muuttuu hitaasti. Vielä silloin kun itse olimme peruskoulussa, koulumme tytöille ja pojille opetettiin erikseen liikuntaa ja käsitöitä, ja oli yleistä, että tytöt ja pojat jaettiin sukupuolen perusteella erilaisiin työryhmiin. Pojat pelasivat liikunnassa jääkiekkoa, tytöt harjoittelivat taitoluistelua. Pojat tekivät käsitöissä saunakauhoja, tytöt hameita. Suurta muutosta 1900-luvun alun sukupuolittuneesta opetuksesta ei siis ollut vielä tapahtunut, vaikka selkeä jaottelu tyttö- ja poikaluokkiin olikin jäänyt kutakuinkin pois. Vaikka tänä päivänä keskustelu tyttöjen ja poikien erillis- ja yhteiskoulusta on hyvin vähäistä, kenties olematonta, pohditaan toisinaan sitä, pitäisikö tyttöjen ja poikien erot ottaa huomioon opetuksessa ja miten. Peruskoulu-uudistus, jonka taustalla oli myös sukupuoleen liittyvä tasa-arvoajatus, on mahdollisesti johtanut tähän tilanteeseen, jossa tyttöjen ja poikien opettaminen yhdessä on normi. Perusopetuksen opetussuunnitelma ja muut opetukseen vaikuttavat linjaukset eivät tue oppilaiden jaottelua sukupuolen mukaisesti, vaan päinvastoin.

Nykyään tyttöjen ja poikien yhteisopetus on yleistä kaikissa oppiaineissa, vaikka poikkeuksiakin voi olla. Vuoden 2014 perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden mukaan opetuksen tulee olla lähtökohdaltaan sukupuolitietoista, millä tähdätään esimerkiksi sukupuolittuneiden asenteiden ja käytänteiden tunnistamiseen ja muuttamiseen.¹⁰⁰ Olemme kuitenkin esimerkiksi opetusharjoituksissa huomanneet, että käytännössä sukupuolittuneet asenteet ja käytännöt saattavat edelleen näkyä opetuksessa: esimerkiksi tyttö-poikajonoilla opettaja pyrkii rauhoittamaan luokkaa, koska ajattelee tyttöjen läsnäolon vaikuttavan myönteisesti poikien rauhattomuuteen – ”pojat ovat poikia”. Virallisen opetussuunnitelman lisäksi opetusta ohjaa piilo-opetussuunnitelma¹⁰¹, johon vaikuttavat esimerkiksi opettajan tiedostamattomatkin arvot ja asenteet sekä koulukulttuuri. Vaikka tyttöihin ja poikiin kohdistuvat odotukset eivät todennäköisesti ole täysin samoja kuin 1900-luvun alussa, heihin kohdistuu edelleen sukupuolittuneitakin odotuksia, jotka heijastuvat myös nykyajan koulumaailmaan esimerkiksi piilo-opetussuunnitelman kautta. Opettajiston naisistumista pidettiin ongelmana 1900-

¹⁰⁰ Opetushallitus 2014, 27-28.

¹⁰¹ Piilo-opetussuunnitelma tarkoittaa ”*julkilausumattomia vaatimuksia, joita koulun käytännöt ja oppimateriaalit asettavat oppilaille*”. Se täydentää siis formaalia opetussuunnitelmaa. <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kasvatustieteet:piilo-opetussuunnitelma> (Luettu 11.10.2019).

luvun alussa, ja vaikka ala on nykyään naisvaltainen, keskustelua poikaoppilaiden ”miehisen ohjauksen” tarpeesta käydään yhä.

Tutkimuksen aikana mieleemme nousi paljon mielenkiintoisia jatkotutkimusaiheita, sillä aineistona käyttämämme Opettajain lehti tarjoaisi monipuolisia mahdollisuuksia koulumaailman historian tutkimiseen. Käyttämämme tutkimusaineistoa olisi voinut lähestyä esimerkiksi retoriikan tai artikkelien kirjoittajien sukupuolen ja aseman vaikutuksen näkökulmasta. Lisäksi tutkimuksessa muodostamiamme teemoja olisi voinut tutkia syvällisemmin pidemmällä aikavälillä. Opettajain lehti mahdollistaisi myös muiden kouluun liittyvien aiheiden, kuten nais- ja miesopettajien palkkaamisen tutkimisen.

5.2 Lähdekritiikki ja tutkimuksen luotettavuus

On hyvä pohtia myös tutkimuksemme toteutusta ja tuloksia kriittisesti. Pohdimme tutkimusta tehdessämme aineistomme kattavuutta ja hakusanojen toimivuutta. Vaikka saimme runsaasti aineistoa käyttämillämme hakusanoilla, pohdimme sitä, rajasivatko hakusanat jotakin oleellista aineistomme ulkopuolelle. Voi olla, että selaamalla läpi kaikki lehdet tai muita hakusanoja käyttämällä olisimme saaneet enemmän hakuosumia. Toisaalta erillisopetuksen haulla ei löytynyt tuloksia, ja yhteisopetus-termillä hakeminenkin tuotti vain muutamaan aukeaman osumia. Tyttö- ja poika -hakusanoja käyttämällä saimme paljon osumia, jotka kävimme läpi yksitellen. Keräsimme saamistamme osumista tutkimustamme varten ainoastaan ne osumat, joissa käsiteltiin tyttöjen ja poikien koulutusta. Teimme kuitenkin tulkintaa jo siinä vaiheessa, kun valitsimme lopullisia artikkeleita aineistoomme, ja toinen tutkija olisi saattanut valita toisin. Pidimme kuitenkin tutkimuskysymyksemme mielessämme jatkuvasti aineistoa läpi käydessämme ja rajatesamme.

On hyvä myös nostaa esille tiedostavamme, etteivät jaottelu erillis- ja yhteisopetukseen ja niille esitetyt perustelut olleet oikeasti niin mustavalkoisia kuin ne ensisilmäyksellä saattavat vaikuttaa. Ensinnäkin eri teemojen argumentit eivät jakautuneet tasaisesti puolustamaan yhteis- tai erilliskoulutusta, vaan jollakin teemalla saatettiin useammin perustella toista opetusmuotoa. Joissain kirjoituksissa saattoi esiintyä useampia teemoja tai opetusmuotoja puolustavia ja vastustavia

perusteluja, joten todellisuudessa jako ei ole näin mustavalkoinen. Vaikka olemekin tutkimustuloksissa tiivistäneet ja yhdistelleet erilaisia perusteluja kokonaisuuksiksi, pyrimme tuomaan esille myös vähemmistössä olleet ristiriitaiset näkemykset, jotta aineiston moninaiset äänet pääsisivät kuuluviin. Samalla on hyvä miettiä, kenen ääni aineistossa oikeastaan kuuluu. Aineistossamme kirjoittajat merkittiin usein nimikirjaimilla, eikä kirjoituksista voinut päätellä, oliko kirjoittaja mies vai nainen. Emme siis voineet tämän aineiston kohdalla keskittyä pohtimaan sitä, oliko kirjoittajan sukupuolella vaikutusta suhtautumiseen, paitsi niiden artikkeleiden kohdalla, jossa kirjoittajan sukupuoli oli mainittu ja se oli merkityksellinen. Rajasimme tutkimustamme siis tältä osin, mutta jatkotutkimusaiheena tämä voisi olla mielenkiintoinen. Myös tutkimuksemme aikarajaus rajoittaa tutkimuksen tuloksia. Vuosina 1906–1928 tapahtuneet mullistukset vaikuttivat myös koulutukseen ja siitä käytyyn keskusteluun, mutta tässä tutkimuksessa emme kuitenkaan paneutuneet pohtimaan näiden mahdollisia vaikutuksia tarkemmin. Eri suomen- tai ruotsinkielisiä lehtiä tutkimalla olisimme saattaneet päätyä erilaisiin tuloksiin, koska 1900-luvun alussa ruotsin kielen asema ja vaikutus koulutukseen oli vielä vahva.

Konstruktivistisen näkökulman mukaan yksittäiset faktat historian tutkimuksessa voivat olla tosia, mutta niiden esittäminen historiallisen kertomuksen muodossa tuo väistämättä mukaan kertomuksen luomaa sisältöä, joka ei suoraan liity menneisyyteen. Lisäksi historian kirjoituksen tuottaminen edellyttää aina jonkinlaista ideologista arvottamista ja esitettyjen tosiasioiden merkityksen arvioimista.¹⁰² Tieteellistä tutkimusta tehdessä tulee pyrkiä objektiivisuuteen, vaikka täydellisen objektiivisuuden saavuttaminen ei olisikaan mahdollista.¹⁰³ Oma näkemys vaikuttaa jo tutkimuksen aiheeseen, tutkimuskysymysten muotoiluun ja aineiston valintaan, mutta myös tulkintaan. Tässä tutkimuksessa aiheen valintaan ja osittain myös siihen, millaisia merkityksiä löysimme ja millaisia tulkintoja teimme, voi vaikuttaa paitsi luokanopettajaopintomme, myös sukupuolemme. Pyrkimyksemme objektiivisuuteen näkyikin tulkintojen perustelemisena ja suorina lainauksina, jotta lukija voi arvioida tekemiemme tulkintojen oikeellisuutta. Konstruktivistisen näkökulman mukaisesti emme kuitenkaan väitä tulkintojen

¹⁰² Pihlainen 2016, 85, 86.

¹⁰³ Tuomi & Sarajärvi 2002, 133.

vastaavan tosiasioita, sillä menneisyys muodostuu lukemattomista yhteyksistä ja yhteensattumista.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

5.3 Alkuperäislähteet

Opettajain lehti: kansanopetusta käsittelevä kuvallinen viikkolehti. Digiaineisto aikaväliltä 01.01.1906–31.12.1928. Kansalliskirjaston digiaineisto.

5.4 Tutkimuskirjallisuus

Ahonen, S. 2003. *Yhteinen koulu. Tasa-arvoa vai tasapäisyyttä?* Tampere: Vastapaino.

Eskola, J. 2015. "Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta." Teoksessa R. Valli & J. Aaltola (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Jyväskylä: PS-kustannus, 185-206.

Fennica – Suomen kansallisbibliografia. Luettavissa verkossa: <https://fennica.linnanet.fi/vwebv/holdingsInfo?searchId=1217&recCount=10&recPointer=6&bibId=179091> (Luettu 06.05.2019).

Jallinoja, R. 1980. "Miehet ja naiset." Teoksessa T. Valkonen, R. Alapuro, M. Alestalo, R. Jallinoja & T. Sandlund (toim.) *Suomalaiset: Yhteiskunnan rakenne teollistumisen aikana*. Juva: WSOY, 222-250.

Jauhiainen, A. 2011. "Työläis- ja maalaisnuorison pidentyvä koulutie." Teoksessa A. Heikkinen & P. Leino-Kaukiainen (toim.) *Valistus ja koulunpenkki. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 111-119.

Kaarninen, M. 1995. *Nykyajan tytöt. Koulutus, luokka ja sukupuoli 1920- ja 1920-luvun Suomessa*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.

Kaartinen, M. & Korhonen, A. 2005. *Historian kirjoittamisesta*. Turku: Kirja-Aurora.

- Katainen, E. 2011. "Tyttökoulut: ennakkoluulojen ja järjettömyyksien kudelma?" Teoksessa A. Heikkinen & P. Leino-Kaukiainen (toim.) *Valistus ja koulunpenkki. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 132-133.
- Kiuasmaa, K. 1982. *Oppikoulu 1880-1980. Oppikoulu ja sen opettajat koulujärjestyksestä peruskouluun*. Oulu: Kustannusosakeyhtiö Pohjoinen.
- Leino-Kaukiainen, P. & Heikkinen, A. 2011. "Yhteiskunta ja koulutus." Teoksessa A. Heikkinen & P. Leino-Kaukiainen (toim.) *Valistus ja koulunpenkki. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 16-33.
- Opetushallitus. 2014. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Määräykset ja ohjeet 2014:96. Helsinki: Opetushallitus.
- Pihlainen, K. 2016. *Historian teoria: lingvistikisestä käänteestä mahdolliseen historiaan*. Tampere: Vastapaino.
- Rantala, J. 2011. "Oppikoulunopettajat." Teoksessa A. Heikkinen & P. Leino-Kaukiainen (toim.) *Valistus ja koulunpenkki. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 304-311.
- Strömberg, J. 2011. "Oppikoulun laajentuminen ja yhtenäistyminen." Teoksessa A. Heikkinen & P. Leino-Kaukiainen (toim.) *Valistus ja koulunpenkki. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 120-140.
- Syvöja, H. 2000. *Kansakoulu – suomalaisten kasvattaja. Perussivistystä koko kansalle 1866-1977*. PS-kustannus: Juva.
- Tieteen termipankki 11.10.2019. *Kasvatustieteet: piilo-opetussuunnitelma*. Luetavissa verkossa: <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kasvatustieteet:piilo-opetussuunnitelma> (Luettu 11.10.2019).
- Tuomaala, S. 2011. "Kamppailu yhteisestä koulusta ja oppivelvollisuudesta." Teoksessa A. Heikkinen & P. Leino-Kaukiainen (toim.) *Valistus ja koulunpenkki. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 95-110.
- Tuomi, J. & Sarajarvi, A. 2002. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.

Tähtinen, J. 2011. "Moraali ja terveys kansalais- ja koulukasvatuksen polttopisteessä." Teoksessa A. Heikkinen & P. Leino-Kaukiainen (toim.) *Valistus ja koulunpenkki. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 184-216.

